

Эзгулдан ўзга эзулган йўқди.
Радован ЗОГОВИЧ
— ХОЗИР БИЗ УТДИГАН КЎПРИК оламга машур, агар ўтдиган бўлсангиз...—Лиллананинг товуши ҳаёжон юқидан холди эди, зеро у худонинг берган ҳафтига шу кўприкдан ўтди ва йўлдошларига юзланиб, синиқ пластинка каби нуқул шу сўзларни тасқирлади: «Агар, ўқиган бўлсангиз...» Унинг учун бу одат тусига кирган. Эҳтимол қачондир, илк дафъа ўтатуриб, у ҳам кўприкка ҳайрат ила боққандир, шу сўзларни илк дафъа айтатуриб, овози ҳаёжондан титраб кетгандир, бироқ бу ҳақда сўз очини шу тобада унинг ҳаёлига ҳам келмайдиган, дейдики, бу кўприк XVI асрда...
 Тоғлиман деган чойрондан келган бўлади; юзлари сариқча мойил Лиллана Шаломан ҳам ноачина, хипчабел, русчани у хил бузиб талаффуз қилди, айтинчи, саккиз ил бадалда тил ўрганган, шунинг баробарида, дейди у, инглиз, француз ҳам немис тиллари мактабда ўқитилар, табиат ва география амалий сабоқча айланган эди...
 Чошгоҳ маҳали. Анчага чўзилган тоннелдан отилиб чиққан поезд оёсайишта шаҳар қўйида шундай деб эзилган эди. Деворлари оқ, томи қирқамал, бири бирига ўшамайдиган улар, тор, шинам, макантово кўчалар, — бизнинг шаҳарлардан ҳеч бирига ўшамайди у, — ноэстетик билан беғимил этилган мўраотлар ҳам бири-биридан невоғлим фарқ қилса, районлар ҳам бири-биридан шунчалки акривил турарди. Кўчаларда кативонинг қавлиги, йўлчиларнинг хушмалобати, шунинг қандайдир эриш тулолади, худди шаҳарнинг ташлаб одамлар бири бирига қўйиб кетгандир, лекин кўрасанки, юзлаб тошбақсимон машиналар нишоотлар олдида муқоцада тизилиб турибди. Шунда ҳайрон қолсан: «Наҳотки булар!» Одам боласининг шунчалар интизомли бўлиши мумкинлигига ҳадеганда ишонинг келмайдиган.

сарбаланд жойида бино этилган, фалакка қадалиб турган телемюрора ҳам шу ерда. Боғинг кўкка қучоқ очган тепалигига Озолик ҳайкали бор. 1937 йили тикланган бу ёдгорликнинг уруш асоратлари сақланган қолган — снряд парчалари мармар шохсупа бағрини тилиб юборган. Шаҳарнинг қайсики бурчагидан қараманг, яшил бўлиб кўзга ташланган турадиган қўрқам бу боғ комсомол ёшлар тасаруфиди, зеро, уни барпо этганлар ҳам, Озолик ҳайкалига олиб чиқувчи айланма йўлни қарчила-қарчи қурганлар ҳам, хибобон бу даражада озода сақлаётганлар ҳам аслида шулар!
 Шу хибобондан чиқиб токи Адриатика денгизига етиб борганинча сал кам икки кунлик йўл юрлади. Автобусда кетатуриб, кунчиқар тарафдаг кўкни тилган Черногоре чўққиларига термуласан, баноғоч улар орасида отининг белни кам ингичка тортиб турган кўприкка кўзинг тушди. Бу кўприк шу қадар оғиронга тулолдиган, аҳамдан юрагинг унинг кетиди, кейинги чўққилар орасида дорбининг доридек бўлиб энг бир кўприк кўзга ташланди. «Нима аэоб, дейсан, қачон маблаг кетган, қўриқлардан бўлган-дир? Ахир...» Таварак-атрофини назардан ўтказсан ва англайсанки, эннидаг дор-даракларга зибн етказмаслик учун, бир қарич бўлса-да, текис жойини снроф қилмаслик учун... тоғу тошини ташиб, чўққилар орасида кўприк ўрнатиб... тоғини йўл ўтказишган. Тағин тоғ ўрмонлари чиройига пугур етмасин деб шундай қилишганки, поезд кўприкдан ўтган ҳамоно тоннелга кириб кетди. Бу каби ҳол, онда-сонда учраса-ку, ҳа, энди, мажбур бўлиб тоғ ичидан йўл чиқаришган чикар-да, дейсан, бироқ ҳар бири неча-неча ўн километрга чўзилиб кетган ўттиз учта тоннел қазиб, йўл қечкириш... оламдаги сак-

эмас, давлат учун ишлайди, планин банарниш учун қаради — қўлдан кетгунча, эгасига етгунча қабилда! Коинимизини сотутган локяйдикка кўниқиб, бир-биримизини андаб келдик... Булар, ҳар қалай, унинг ўзи учун қўраётганлигини унуттирмайди, унинг кўркам бўлишини истайдиган, сизу бизин ажаблангирган сифатини омиллаш, шу аслида. Биз — мейморлар қўрувчи қарамиз, унинг майлига қараб лойиқа ўзгариб кетди, югославия қўрувчилари меймор лойиқаси бўйича бурчаларини ҳалол ўтандилар ҳамас. Ҳар ким бурчинин виждонан банжармас экан, дурут натиқига эришиш мақо...

мизни билгимиз келса, одагга, радонинг қулгоини бурайлизи...
 — И
 — Ундай шоду ҳуррамлик оламда йўқ!
 Шундай, худди шундай Сараевондан бўлган жойларда ҳам...
 ТУРМУШ МАДАНИЯТИНИНГ УСИШ ШИТО-БИ ўзидан асоратлар қолдирмаслиги ҳеч мумкин эмас-ку, ахир. Белграддин снйр этар экансиз, тор тошқувчаларинг ҳар икки тарафида қалдирғочдек тизилиб турган машиналарни кў-

зкан, тўлаб қўйинг бунн, дейишди. Уша завод қуришга қуридик, лекин наф келтирмайди, ишламайди ҳозир. Унинг тикланшини шундай бир даврга тўри келдики, биз социализм ҳар нарсага қодир, деб шобши қолган эдик: алломин йўқми — қидириб топилди, йўл йўқми — қурилди, элекстр қуввати... — келтирилди...
 Бутунги кунга келиб, хоржондан олинган жалики насил(кредит)лар еб бўлиди, оқибат жуда ночор аҳволда қолдик. Келиб тўтатган жойимиз шу бўлдик, энди биз ўзимизни югославиялик деб эмас, балки сербиялик ё хорватиялик, словениялик ё черногориялик деб ҳис қилаётганмиз. Шундай қилиб, биз бошбошдоқлик назарисининг иқ чўққисига чиқиб олдик.
 Келгуси кундин бир нима кутавтандан кам, умид шундаки, бу тағи шорондан ҳам бизни партия халос қилди.

Вингча, албатта, социалистик тоғларга эҳтиб турлик, зеро, улар кўприкнингдан тамоқила фарқли бўлиши. Демонстрациянинг болалар бўлмасига қатнаб турганимиз ҳазарча, лекин биз мактабга борадиган пайт келдик...
 — И УПРИК ДОНГИНИ ОЛАМГА ТАРАТГАН зот анани уйда истикомат қилган,—Лиллана Шаломоннинг ишорасига нтован ўғрилдиб, йўлнинг кунботар тарафига қаредик, кўриқки, кишлоқ мактабларимизга жуда-жуда ўхшаб кетадиган узун, бир қаватли бино. Улуғ адиб чиройи ёнган бу уй ҳам, XVI асрда туркилар бнро этган муаззам кўприк ҳам, Вишеград деб аталмиш тоғ этагидиган бу шаҳар ҳам, рости, ҳайратдан ёқа улашга ундагани йўқ бизни, зеро, Бибиномин, Исмоил Сомоний, Регистон ҳам обидолар қаҳақхони ира улгайган киши ҳайрон қолгунки ёдгорлик бормикин оламда! Гэрчи шундай бўлса-да, «Дрина кўпригининг юзига келтирган қадимий кўприкка, Нобель мукофотига сазовор шу асар ёзилган уйга нисбатан дилимизда чексиз эҳтиром ҳисси йўқ эмас эди. Уво Андрич...»
 Унинг қадимжосини зибрат қилиш ниятида Дрина соҳилига тушдик, «Мени меҳнат қутқарди», Андрич шу эҳтиромнинг ҳиласини анани уйда чеккан, мумтоз асарини сўзма-сўз битир экан, неча бор мана шу кўприк ҳаёлидан ўтган, неча бор келиб шу дарё сувига термулган, вазж тафсилотларини ўйлаган: «Назаримда, инсон қўли бунёд этган нишоотлар ичиде энг қимматли ва ақойиб кўприқдир. Уядан ҳам келарлики, ибодатхонадан ҳам муқаддас у, зеро, унинг ичиде, Сизга, манга, яғни барча бирдек таалуқли, қотжотрав, эҳтиб туфайли эгзу ният билан қурилган, ҳар қандай нишоотга нисбатан яшовчан, пинхона ёвузликка буткул берган...»
 Дрина кўпригини...
 Унинг тошлар тикланган ингичка устунлари сувга ботиб турибди, аслар гўбори инан бу кўприк не жангу жадалларга шохид бўлмаган дейсан, ҳамоно у дарё иккига айириб ташлаган шаҳарни қамлаб янгида тушатириб турибди. Кўприкнинг кунчиқар бетиде айўнча бор, пештоқида машур адибининг сурати оснилик, пештахтасиде «Дрина кўпригининг хоржикий тилдаги нашлавлари, турли миллатга мансуб сайёхлар келиб уни харид қилаётди, шунда беҳиштар армон билан ўйлаётган киши: наҳот шундай қилиш мумкин эмас бизда? Регистон майдонига «Мирзо Улуғбек», «Улуғбек ҳазинаси» («Улуғбек ҳазинаси» Лиллана Шаломоннинг айтишича, Югославияда яқинда қайта нашр этилибди), Бухорода «Ҳаким ва Ажал» икки Мирқарин Осмининг қиссаси, Хивада Хоразм тарихига оид асарлар шу йўсинда турфа тилларда харидга чиқарилиши кишини эмас-ку, ахир! Бу асарлар бизнинг чекаги кунимиз, улуғ аждодларимиз ва ўзимиз ҳақиқимизда хоржикий тасаввур ҳосил этишгога восто бўлади-ку! Уларни турфа тилда нашр этиш имконки бор «Редугат» нашлавлари Тошкентда ишлаб турган бўлса, юзлаб сайёхлар қадимий шаҳарларимизга ҳар кун таширф буюраётган бўл-

С УТЕСК ДАРЕСИ ХАМ тоғ оралиб ўтади, дарё бўйидаги Миллий боғини кезар бўлсангиз, аслардан бунён уйга толиб турган бўйчан арчаларга кўзингиз тушади, боғ шу қадар сокин ва осийиштаки, ҳадемай ўзингиз ҳам шу осийишталикка банди бўлиб қолсангиз, шунда бу ҳол сизга минг йиллардан бунён давом этвотгандек бўлиб тулолади. Холбуки, ярим асра бурун шу замин снйсанс ўқилардан чок бўлган, снряд парчалари ача шохларини учириб юборган, дарё сувини кон қулочи қизарган. Ҳар қарич ер учун партизанлар жон олиб, жон берган. Уша қирқ бичинчи йилнинг эттинчи ноёбрида — фашизм Европани эриб титратиб турган бир пайтда Ужич шаҳри ахли партизанлар билан бирга Улуғ инқилобин шарафлаб, тантанали намойиш ўтказишган!
 «Ериб чиқши» — Миллий Боғиде монумент шундай деб аталади. У жангда шохид кетганлар хотирасига қўйилган. Ёдгорлик қед кўтариб турган тепаликка — қайда этилишича — 3301 киши дарф этилган: югославлар, италиянлар, албанлар...
 Фарфор ХОТАМОВ

С УТЕСК ДАРЕСИ ХАМ тоғ оралиб ўтади, дарё бўйидаги Миллий боғини кезар бўлсангиз, аслардан бунён уйга толиб турган бўйчан арчаларга кўзингиз тушади, боғ шу қадар сокин ва осийиштаки, ҳадемай ўзингиз ҳам шу осийишталикка банди бўлиб қолсангиз, шунда бу ҳол сизга минг йиллардан бунён давом этвотгандек бўлиб тулолади. Холбуки, ярим асра бурун шу замин снйсанс ўқилардан чок бўлган, снряд парчалари ача шохларини учириб юборган, дарё сувини кон қулочи қизарган. Ҳар қарич ер учун партизанлар жон олиб, жон берган. Уша қирқ бичинчи йилнинг эттинчи ноёбрида — фашизм Европани эриб титратиб турган бир пайтда Ужич шаҳри ахли партизанлар билан бирга Улуғ инқилобин шарафлаб, тантанали намойиш ўтказишган!
 «Ериб чиқши» — Миллий Боғиде монумент шундай деб аталади. У жангда шохид кетганлар хотирасига қўйилган. Ёдгорлик қед кўтариб турган тепаликка — қайда этилишича — 3301 киши дарф этилган: югославлар, италиянлар, албанлар...
 Фарфор ХОТАМОВ

рессиз, улар дунёнинг турли мамлакатларида ишланган, турфа хил, шаҳарда гараж қуришга жойи йўқ, шу боис кеачо кундуз кўчада туради, айтишларича, ҳар тўрт белградликнинг бирда машина бор, Лилланадан, бу худбичим тулпорларни қўли эгри нокаслар оқчиб кетмайдими, ай, деб сўрашга эса, рости, йимандик. Бошқа шаҳарларда ҳам худди шу каби манзаранинг гувоҳи бўлиб, лича ажабланиб юрдик, кейинкейин кўниқиб кетдик.
 Пойтахт туғул мамлакатнинг олис жанубидаги кишлоқ мағазинлари ҳам кийим-кечагу истёмол моллари билан бадастир, шунини кўриб, шорир Йўлдош Шибек: — Халқинг турмуши чотоқ шеклида, — деб тахмин қилди, — одамларда пул йўқдирки, шунча мол дўкон пештахталарида қалашиб тургандир!
 Эҳтимол, шорир дўстим ҳақдир, ҳар қалай, масаланинг моҳияти билан изчил шуғулланишга, рости, бизда имкон бўлмади. Шу боис ҳам кўзини қувонтириб пештахтада турган тухумини кўрдигу товуқни кўрмадик. Ишчилар турмуши ҳақида эса шоёримиз Милан лича навл қилди, у вақтин, баъзанни йингит, мана, бир неча йилдирки, тоғу дарёлар оша сайёхларни олиб юрар экан, энди бу йўлнинг нечоғли хатарли эканлигини таърифлаш мақол, биз Миллий боғга кириб бораётган йўлнинг қўйи ўзинда мунчодек тизилиб турган машиналарни кўрдик, энди шо. пардаси қўйилган пайт эди, машиналарнинг чирқилари ёнбағрини ёритар, икки ўртада юк машинаси яғнаб ётарди, Милан турчи бориб билиб келди, фалокат рўй берган экан, икки киши...
 Шундан кейин то Сутеска етгунча имиллаб-симиллаб йўл юрдик...
 Адриатикага буюриб ҳам худди самолетлик қилган ҳам йўлнинг кунчиқаридаги мақобатлик тек дарами, тепадан дарёни кузатдим, шунда фалокат босиб жарга учган бир неча машинани кўрдик, уларни олиб чиқиб ҳақиқат гап бўлиш мумкин эмас; Югославиянинг икки арва аранг снйадиган снркатар йўлларидан вақтин Милан бизни манзилга бехатар етказди, шу йил оладиган маош уч юз минг динор экан, ингил машина олиш учун ҳамида у тўрт миллион динор йингаша лозим!
 Тоғ бағрини чулаб ётган қуюқ арчазор, булут илниниб қолган чўққилар, туман чўкватган даралар... бу дйр кўруқ таровати билан кишини ҳайратга солиш муқаррар ва лекин иманимдан қабул қила олмайсан снра, нинкор этгинг келарди шунинг, эҳтимол, бу шарқиларнинг феълига унча ботишмайдиган ялғончиликнинг кўзга аққол ташинишидир. Ҳар қалай, бундан йўқ неча йил муқаддам югослав шорир Радован Зоғович яримяллонғочлик, шаҳзонининг тарғиб этувчи санъат келтирамак зибн ҳақида лича ташвиш чекиб ёган эди. Маданият юксалиши баробарида хоржика русум бўлган хуш, нохуш ижодларнинг турмушга сингishi табиий, лекин масаланинг моҳияти бунда эмас шеклилик. «Югославия сабоғи» [«ЛГ», 14 август 1987йил]да қайда этилишича, мамлакат бугун негак эришган экан, бунинг барчаси ўттиз етти йилдан бунён амалда бўлган ўз-ўзини бошқариш усулининг ҳосиласи аслида. «Ини» газетаси редакция ишчилар кеангшининг раиси Александр Тилич: — Ўз-ўзини бошқаришигизга эмас, ҳокимиятинг кризисини ҳам бошдан кечиряймиз ҳозир, — дейди. — Нафқат қарлар снбсатида, балки иқтисодий соҳада ҳам ноўрин қарорлар қабул қилди. Хорватиялик пенсияга чиққан сабоқ раббарлардан бири айтдики, инвестиция снбсати чоғидеги унинг гуноҳи атиги ярим фоиз экан. Бунинг салмоғи қачна, Загребнинг ёшлар газетаси сабоқ раббар етказган зибн иқдорини шу заҳоткей чўта солиб, биргина иши — алюминий ва йўл бўлмаган, элекстр қуввати етмаган жойда алломин заводи тиклатганини айтишди, бу 250 миллион доллар зибн келтирган

адриатикага буюриб ҳам худди самолетлик қилган ҳам йўлнинг кунчиқаридаги мақобатлик тек дарами, тепадан дарёни кузатдим, шунда фалокат босиб жарга учган бир неча машинани кўрдик, уларни олиб чиқиб ҳақиқат гап бўлиш мумкин эмас; Югославиянинг икки арва аранг снйадиган снркатар йўлларидан вақтин Милан бизни манзилга бехатар етказди, шу йил оладиган маош уч юз минг динор экан, ингил машина олиш учун ҳамида у тўрт миллион динор йингаша лозим!
 Тоғ бағрини чулаб ётган қуюқ арчазор, булут илниниб қолган чўққилар, туман чўкватган даралар... бу дйр кўруқ таровати билан кишини ҳайратга солиш муқаррар ва лекин иманимдан қабул қила олмайсан снра, нинкор этгинг келарди шунинг, эҳтимол, бу шарқиларнинг феълига унча ботишмайдиган ялғончиликнинг кўзга аққол ташинишидир. Ҳар қалай, бундан йўқ неча йил муқаддам югослав шорир Радован Зоғович яримяллонғочлик, шаҳзонининг тарғиб этувчи санъат келтирамак зибн ҳақида лича ташвиш чекиб ёган эди. Маданият юксалиши баробарида хоржика русум бўлган хуш, нохуш ижодларнинг турмушга сингishi табиий, лекин масаланинг моҳияти бунда эмас шеклилик. «Югославия сабоғи» [«ЛГ», 14 август 1987йил]да қайда этилишича, мамлакат бугун негак эришган экан, бунинг барчаси ўттиз етти йилдан бунён амалда бўлган ўз-ўзини бошқариш усулининг ҳосиласи аслида. «Ини» газетаси редакция ишчилар кеангшининг раиси Александр Тилич: — Ўз-ўзини бошқаришигизга эмас, ҳокимиятинг кризисини ҳам бошдан кечиряймиз ҳозир, — дейди. — Нафқат қарлар снбсатида, балки иқтисодий соҳада ҳам ноўрин қарорлар қабул қилди. Хорватиялик пенсияга чиққан сабоқ раббарлардан бири айтдики, инвестиция снбсати чоғидеги унинг гуноҳи атиги ярим фоиз экан. Бунинг салмоғи қачна, Загребнинг ёшлар газетаси сабоқ раббар етказган зибн иқдорини шу заҳоткей чўта солиб, биргина иши — алюминий ва йўл бўлмаган, элекстр қуввати етмаган жойда алломин заводи тиклатганини айтишди, бу 250 миллион доллар зибн келтирган

ЮРАКДАГИ ЭЗУВЛАР

кизинчи мўъжизани яратининг ўзгисини бўлса керак, ҳар қалай, бу ҳаратангиз йўл, нарғини сўрасангиз, атиги олти ой ичиде қурилган экан. Бунинг ҳам вақтида комсомол ёшлар, — тағин ишқачи олдасан, — барпо этишдибди. Уларнинг исми шарофит ҳеч қорда қайд этилмаган, ўзлари ҳар тоғу тошларга номларини ёзиб қолдирмаган.
 Кишини ўзига маълиф эздиган жихат шуки, на бу ва на ёнбағридан йўлни чиқарилган асфальт йўл тоғу тошлар малоҳатига зигрича зибн етказмаган.
 Машойхлар дейдики, ҳар жойда бордир тошу тароз, албатта, уларда ҳам қачна муаммолар очиними кутиб ётибди. Экин эқадиган текис ерининг тақчилиги югославларни ҳамиша ўйлантирса керак. Тоғ этаюғи ўрмон қўйида кафтдек равон жой учраса, дарҳол иморат қуришган; ўйлар икки-уч қаватли, бу эҳтимол ерини тежаш туфайлидир. Уларни айнан шу тарзда қуриш эҳтиёжи, агар янглишмасам, ҳозир бизда ҳам мавжуд, она қиллогим Гумбож юз гекарлик бригадининг «маркази» эди, бундан ўттиз ил бурун қиллоқда элликта хонадон, бинобарин, ую юзга яқин «келажак эгалари» бўлган. Ҳозир шуларнинг ҳар бири уйл-йўли, бола-чақали. Кишлоқ ҳам зинга, ҳам бўйига ўсиб, ўзлари тирмичлик қиладиган бригада даласининг тенг яринини ишғол эди. Бугунги кунда «келажак эгалари бизимиз» деб юрган Гумбожлик болакайлар эрта бир кун уйл-йўли бўлиб, шуни билгинки, бригадада бир қарич ҳам ер қолмайдиган. Республика миқёсда аҳвол шундай. Ерининг қеланиши хали биз туш кўрмаган муаммолар туғилишига сабаб бўлади. Шундай экан, кишлоқимизнинг теъбига мос қўшқаватли уйлар лойиқасини ишлаб чиқиш, кишлоқларимизни замонавийлаштириш ҳақида ҳозирдан ўйлаш лозим.

Белград. Биродарлик қабристонин. Қабр тепасидеги мармар лавҳа. Эзув: «Майор Усмон Знонровић Екубов». Унга бақамти тўрта қабр, кейингиси: «Шойки Назиров», «Исмоил Ҳасанов», «Зоҳир Мирзаходов», «М. Шодалиев...» Белград тупроғини озоқ қилтириб, шохид кетган ҳамоирларимиз ном ёзилган лавҳаларини артаётганимизда бўйига фотоапарат оingan кекса бир киши бизимизга келди, русмансизлар, деб сўради, албатта, мен ёзган каби содда тилда эмас, балки «русшеин» деб. Шунда биз — тил билмас сайёхларга теккан касал — чалакам-чакми қилиб Узебекистондан эканлигимизни айтдик, унинг юзлари янаша кетди ва бизни бир қабр тепасига бошлаб борди: «Василий Митрофанович Гончаров». Қария: «Ташкен, Ташкен», деяди англашмасизча, Гончаров бизнинг ҳамшахримиз экан, ақаси ҳар йили Тошкентдан бориб унис қабрини зибрат қиларкан. «Айрофат Атанасович Каропетан», арман, дея тушунтирди халқини киши. Қаброшга қўзлари чакнаб турган учувчи йангининг сурати ўрнатилган эди, айтишчи, капитаниннг отаси келиб шу ишн қилган, то у вафотига ҳа Биродарлик қабристонига қатнаган, кейин Айрофатнинг ақаси ҳар йили келиб, қабр тепасида туриб уқасини эд этган, ўтган йили Арманистондан келатуриб, йўлда, поезда...
 Қадим босяётган тупроғинг қолларга беланган: унда бизнинг ота-боболаримиз ҳоқи туроби, айрилиқ доғда куйган аяларимиз, уруш бева-ларининг саргардон халқлари, ҳасрат ва армонлари ҳамоно мезон каби учиб юргандек...

М ЕМБОР МИОДРАГ ЖИВКОВИЧ Сутескада «Ериб чиқши» ансамблини бино эздатуриб, конга беланган чекаги кон дини ҳар бир усурда нфода этишга интилган, музей-сарой деворларига мусаввир Кресто Хогедушини чаган суратлар ҳам бўйқаралганга иборат эмас, жангоҳнинг рангсизлиги аста-секин муайян аслаҳлар — занг босган автомату гранаталарга уйғунлашган кетган. Партизанлар ҳаракати ҳақидаги ҳужжатли фильм ҳам саройда намойиш этилди, табиийки, унда югослав кишлоқларининг уруш давридаги аҳоли муқрланиб қолган, кўнгайиб турган тархте уйлар шу қадар ноқорчи, қурсанг, ичинг ачиб кетеди, саройдан чиққач, ўта замонавий, кўркам биноларга кўзинг тушиб, ярим аср бадалида шунча ўсиш содир бўлганлигига, рости, ҳайрон қолсан. Шунда Иво Андрич айтган бир гап ҳаёлидан кечеди: «Биз оламдан ўтган, нени мерос қолдирганимизни... ўрганишларинг мумкин...»

— Уй-жойга эҳтиёжманг ёшлар талабини қондириб мушкул муаммо, — дейди Лиллана Шаломан, — бунинг ҳал этиши яқин йиллар ичиде ҳеч кимнинг қўлидан келмаса керак! Бу ҳол, табиийки, булак қийинчиликлар туғдиришда, энди жардорларнинг қўлчилиги греклар, булар пулдор, шу сабаб ижара ҳақиқа катта пул сўрашди, олган мошининг ярим шунга кетди. Тағин маржа ҳисобиде тўланиш керак, худди, ёшларнинг танг аҳволига солиб қўйгани бу, натижада уларнинг аксаритини иш хақи биздагига нисбатан бир неча хисса баланд бўлган Австралия, ГФР ё бўлак хоржикий мамлакатларга бориб, ўша ёқда ишлашмоқда. Шунча, бошқотирмалар кўп биздаям...

архитектурада индвидуал ёйдошу ҳосиласи шундоқ кўзга ташланиб турибди, — дейди меймор Андрей Соколов, — биз талпаган йўл ҳам шу, фақат ишга бир қадар кичир киридик. Югослав кишлоқларида ҳар бир хонадон бетакор ўзига хосликка эга, бунинг таъминловчи омил шундан иборатки, ҳар ким қилмишга мос буюртма беради, ҳусусий ташкилот шартонома тузадиган кейин буюртмачининг таъбига яраша иморатини тикляди.

Мамлакатимиз қурилиш материалларига бой. Еғоч дейсизми, гранит, мармар дейсизми, истаганча топилди, лекин улардан фойдаланиш масаласига келсан... истайсизми, йўқми, юксак маданият талаблари даражасидан қаралса, ҳар қадарда ҳўжасизликка, исрофгарчиликка тўқнаш келамиз. Шунга қўниқиб қолганмиз биз. Боз устига, умумий фойлидига шундай бир бюрократик муносабат занжирини мавжудлик, прогрессив кунинг интилишлари, эзгу интилари рўёбга чиқшига у ҳақиша тўқсилки қиледи.

— Уй-жойга эҳтиёжманг ёшлар талабини қондириб мушкул муаммо, — дейди Лиллана Шаломан, — бунинг ҳал этиши яқин йиллар ичиде ҳеч кимнинг қўлидан келмаса керак! Бу ҳол, табиийки, булак қийинчиликлар туғдиришда, энди жардорларнинг қўлчилиги греклар, булар пулдор, шу сабаб ижара ҳақиқа катта пул сўрашди, олган мошининг ярим шунга кетди. Тағин маржа ҳисобиде тўланиш керак, худди, ёшларнинг танг аҳволига солиб қўйгани бу, натижада уларнинг аксаритини иш хақи биздагига нисбатан бир неча хисса баланд бўлган Австралия, ГФР ё бўлак хоржикий мамлакатларга бориб, ўша ёқда ишлашмоқда. Шунча, бошқотирмалар кўп биздаям...

архитектурада индвидуал ёйдошу ҳосиласи шундоқ кўзга ташланиб турибди, — дейди меймор Андрей Соколов, — биз талпаган йўл ҳам шу, фақат ишга бир қадар кичир киридик. Югослав кишлоқларида ҳар бир хонадон бетакор ўзига хосликка эга, бунинг таъминловчи омил шундан иборатки, ҳар ким қилмишга мос буюртма беради, ҳусусий ташкилот шартонома тузадиган кейин буюртмачининг таъбига яраша иморатини тикляди.

— Умид эса муҳаббатдир. Модомки, дилда шу туйғу бўлмас экан, айтвотган гапимиз кўзбоялиқ пурганга олоддан ҳеч тафовут қилмайдиган. Бу олов ёлқини эҳтимол кимнингдир қўзини қамаштирар ва лекин...
 Бундан ўн йилча муқаддам... кўрдимки, ҳўкмак билан шартнома тузиб ишлаётган навоийлик пнбзшунсо инҳол устига ҳовучлаб ДДТ сепатёр. Айтишларича, бу дорни турли ҳашоратларни қирши баробарида ёвоий ўтларни ҳам кўндириб ташлар экан. Холбуки, у пнбз пўстлоқ орасида сақланган, кейин инсон танасида ҳам йиллар бадалида таъсир кунини йўқотмай яшайди, бинобарин, турфа касалликлар туғдиради. Шу боис ҳам партия ва ҳукуматимиз ДДТ тифосига довуз — Ингирича йилча бурун ДДТ ташқиллаган, Чироқчида эса у ҳамоно пнбзчиликда қўлланмаётган экан. Шунини зибтиб, ёнпайра деб ёқа ушлайсан киши, хали бир масала ҳал бўлмади туриб, нега бу абижр манфаатпарастлар ўзга бир муаммони кон тартибига кўндалағ қилиб қўйишди! «Ахир, табиатга муруват ҳам керак-да!» дейди академик Яшин. Ҳа, табиатга муруват керак, инсоннинг ўзига, бир-бирига ва эртга кунга ҳам...
 Б ЕЛГРАДИНИНГ ЖАНУБИЙ ШАРКИДА ШУНДАЙ ХИБОН БОР: «Ёшлар гулшани». У но-текис замин узра тўшалиб ётган шаҳарнинг

архитектурада индвидуал ёйдошу ҳосиласи шундоқ кўзга ташланиб турибди, — дейди меймор Андрей Соколов, — биз талпаган йўл ҳам шу, фақат ишга бир қадар кичир киридик. Югослав кишлоқларида ҳар бир хонадон бетакор ўзига хосликка эга, бунинг таъминловчи омил шундан иборатки, ҳар ким қилмишга мос буюртма беради, ҳусусий ташкилот шартонома тузадиган кейин буюртмачининг таъбига яраша иморатини тикляди.

— Умид эса муҳаббатдир. Модомки, дилда шу туйғу бўлмас экан, айтвотган гапимиз кўзбоялиқ пурганга олоддан ҳеч тафовут қилмайдиган. Бу олов ёлқини эҳтимол кимнингдир қўзини қамаштирар ва лекин...
 Бундан ўн йилча муқаддам... кўрдимки, ҳўкмак билан шартнома тузиб ишлаётган навоийлик пнбзшунсо инҳол устига ҳовучлаб ДДТ сепатёр. Айтишларича, бу дорни турли ҳашоратларни қирши баробарида ёвоий ўтларни ҳам кўндириб ташлар экан. Холбуки, у пнбз пўстлоқ орасида сақланган, кейин инсон танасида ҳам йиллар бадалида таъсир кунини йўқотмай яшайди, бинобарин, турфа касалликлар туғдиради. Шу боис ҳам партия ва ҳукуматимиз ДДТ тифосига довуз — Ингирича йилча бурун ДДТ ташқиллаган, Чироқчида эса у ҳамоно пнбзчиликда қўлланмаётган экан. Шунини зибтиб, ёнпайра деб ёқа ушлайсан киши, хали бир масала ҳал бўлмади туриб, нега бу абижр манфаатпарастлар ўзга бир муаммони кон тартибига кўндалағ қилиб қўйишди! «Ахир, табиатга муруват ҳам керак-да!» дейди академик Яшин. Ҳа, табиатга муруват керак, инсоннинг ўзига, бир-бирига ва эртга кунга ҳам...
 Б ЕЛГРАДИНИНГ ЖАНУБИЙ ШАРКИДА ШУНДАЙ ХИБОН БОР: «Ёшлар гулшани». У но-текис замин узра тўшалиб ётган шаҳарнинг

архитектурада индвидуал ёйдошу ҳосиласи шундоқ кўзга ташланиб турибди, — дейди меймор Андрей Соколов, — биз талпаган йўл ҳам шу, фақат ишга бир қадар кичир киридик. Югослав кишлоқларида ҳар бир хонадон бетакор ўзига хосликка эга, бунинг таъминловчи омил шундан иборатки, ҳар ким қилмишга мос буюртма беради, ҳусусий ташкилот шартонома тузадиган кейин буюртмачининг таъбига яраша иморатини тикляди.

ҚАЙТА ҚУРИШ ВА МАДАНИЙ МЕРОС

УЛУГ ОКТАБРЬ социалистик тарихимизга янгича муносабат ҳамда янгича ёнлашулар қисқа вақт ичида адабиёт ва санъат соҳаларида янги сира кўрилмаган жонланларга туртки берди.

Партиянинг кейинги йиллардаги қарорлари ҳамда қатор ҳужжатлари руҳидан келиб чиққан ҳолда, шахсга сиғиниш кўрсонлари бўлмаган адабиёт ва санъат армобларига нисбатан ижтимоий адолатни тиклаш йўлида ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси президиумига ҳавола эди.

Ўзбек совет адабиёти, рус ва қардош халқлар адабиётлари каби, 70 йил давомида жуда катта ижодий йўлини босиб ўтди. Ҳамза Ҳакимзода Ниязи, Абдулла Қодирий, Садриддин Айни, Абдулла Авлоний, улар билан икки-ички ўғуллар, Гафур Гулом, Ғайратий, Ойбек, Уағу, Ҳ. Олмижон, К. Яшин каби улкан санъаткорлар Октябрнинг илк кунлари ва илк йилларида ноқилиб ўтди.

Фитрат ижодида атрофчилик ўрганган чинди. Комиссия ўз хулосаларини Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси президиумига ҳавола эди.

Фитрат ижодида маълум Шарқ халқларини уйғонишга қақирин, империализмга қарши кураш, Совет Россияси билан қардошлик, социалистик ғоялар асосида Шарқни бирлаштириш тиллавлари ўз ифодасини топди.

Чўлпон ва Фитрат ижодида инқилобга қадар маъмунига кўра демократик маърифатпарварлик адабиёти ўзанида ривожланди ва бутун ўттириқлар билан феодализм ҳамда буржуа маъфурасига қарши қаратилди.

Чўлпон ва Фитрат ижодида инқилобга қадар маълум Шарқ халқларини уйғонишга қақирин, империализмга қарши кураш, Совет Россияси билан қардошлик, социалистик ғоялар асосида Шарқни бирлаштириш тиллавлари ўз ифодасини топди.

Чўлпон ҳақиқатан мураккаб йўлни босиб ўтди. Октябрнинг дастлабки йилларида у янги социал тузумнинг ижтимоий, маънавий, инсонпарварлик маълумини англаб етолмади.

Миллатчилик кайфиятларини тугатди. Бироқ шоир астал-астаки инқилоб ҳақидаги асосий таассурларнинг машғул хатотини эканини, асосси бўлган ташвиш ўтади.

Чўлпоннинг рус адабиётига қизиқиши тобора кучайиб боради, ўзбек тилига Пушкин, Гоголь асарларини, Горькийнинг «Она» романини, С. Третьяковнинг «Жизнь, Хитой» асарини таржима қилади.

Уз-ўзидан равшаник, Чўлпон, «мураккаб танқид» бошқа адиблар сингари, яхши қилиб кўрсатишга муҳтож эмас.

Дилларида ғам тўла бечораларга ёрман, Вақти хур, ғам кўрмаганлардан тавом безорман.

Чўлпон ва Фитрат ижодида инқилобга қадар маълум Шарқ халқларини уйғонишга қақирин, империализмга қарши кураш, Совет Россияси билан қардошлик, социалистик ғоялар асосида Шарқни бирлаштириш тиллавлари ўз ифодасини топди.

Абдуҳамид Сулаймон Чўлпон

КАТТА МАКТАБ ЭГАСИ

Буюк Горькийни кўриш ва сўзларини эшитиш шарафига эришганларданман. 1935 йилнинг март ойи эди шеклида (агар аниқлигимизни асос қилиб, СССР Ёзувчилар союзининг пленумида Горькийнинг сўнгги сўзи бўлди).

ЧУЛПОН

ЯХШИ БОР, УСТОЗ!

Яхши бор, бизни етим қўйган буюк устозимиз! Яхши борким, сендан олмай руҳини ижодимиз.

БУ КУННИНГ ШОИРИ

(ОКТАБРНИНГ ХҲП ИЛЛИГИ КУНИДА)

Шоирнинг қалами кўнгалдан куч олди, Шу куннинг шоига Ҳар йил бир янги кўй тўқийди.

ШАФТОЛИГА

УН САККИЗГА КИРГАН ҚИШЛОҚ ҚИЗЛАРИНИНГ ЮЗИДЕК

Қиш-қизарган юзлариндан бир ўпич бер, шафтоли! Сенга қараб турганимда — бир оғзинга бўлса ҳам —

ДАРЕ БУЙИ

ГАФУР ГУЛОМГА

Бу Учқўрғон ажаб оби ҳавоси дилнавоз эрмиш, Ҳусуни дарёнинг қирғонлари кеч фасли соз эрмиш.

ДИЁРИМ

(ЎЗБЕКИСТОННИНГ 10 ЙИЛЛИГИГА)

Титилиб ўқилмас бўлганда тарихинг, Ҳасрат-ла аламга тўлганда тарихинг, Ҳасрат-ла аламга тўлганда тарихинг, —

КҮНГУЛ

КҮНГУЛ, СЕН МУЧЛАР НЕГА

Кунгул, сен мучлар нега Кишанлар бирла дўстлашдинг? На фарёдинг, на додинг бор?

500 ЙИЛ

(ЎЗБЕК БИЛИМ ҲАВЪАТИ ЭТИВОРИГА)

Чигатой адабиёти ва тилига Навоийнинг қилган хизмати жуда улғундир. Бу кунги янги ўзбек адабиёти ва унинг бу кунги содоби шева-си, менимча, ўша чигатой шева-сидан ўзга эмасдир.

БАЛАНДИКДА

ОШПОМ ЧОҒИ МУНДА КЕЛ-ДА, САЙР ӨТ

Ошпом чоғи мунда кел-да, сайр өт Кобуси адам билан фанони. Интилма самога, тўхта, сабр өт, Бу ерда таниб ол оқу қарони!..

ДАМЛАР

ДАМ БУЛУРКИ, ҚАЛБИМ ТОНҒИНИНГ ШАМОЛИ

Дам бўлулки, қалбим тонғининг шамоли — Қаршисда қалтираган апроқдек Аста-секин титраб кетар...

СОЗИМ

НАФРАТ ҲАҚИДА

Нафрат ҳақида ҳижрат қилганман, Улфат дёрнига маскан қурганман, Юзини ўт эмас, гулга бурганман;

МЕН ШОИРМИ?*

ҲАЙЛИМ БИР УЧИБ КЕТАЙ ҚОЛАДИР

Ҳайлим бир учиб кетаёй қолади, Мен ҳам тизгинини қўйиб бераман. Зотан, қандоқ қилиб тутиб тураман?

МЕН ШОИРМИ?*

ҲАЙЛИМ БИР УЧИБ КЕТАЙ ҚОЛАДИР

Ҳайлим бир учиб кетаёй қолади, Мен ҳам тизгинини қўйиб бераман. Зотан, қандоқ қилиб тутиб тураман?

МЕН ШОИРМИ?*

ҲАЙЛИМ БИР УЧИБ КЕТАЙ ҚОЛАДИР

Ҳайлим бир учиб кетаёй қолади, Мен ҳам тизгинини қўйиб бераман. Зотан, қандоқ қилиб тутиб тураман?

Абулқосим Лоҳутийнинг 100 йиллиги

МЕН ШЕЪР ТАНИДА ЖОНДЕК ҚОЛГУМ!..

Шарқ шеърининг зарбаст наомиядларидан бири, тоjik совет адабиети асосчиларидан бўлган Абулқосим Лоҳутий 1887 йилнинг 4 декабрида Жанубий Эроннинг Қирмоншоҳ шаҳрида туғилди.

Еш Абулқосим болалик чоғидан бошлаб катта бағал эттиқдў отасига ёрдамчи бўлди. Сўнгги темирчилик, чилангарлик мактабларини ўтди. Унинг отаси ҳам «Илҳомий» тахаллус билан шеърлар ижод этарди. Не Винорқ, шоир «Ушм ҳақимда» асарига болалигимдан «суз Кудратни сезган эдим» дейди.

Отаси тасвирида ижодини сўфиёна шеърлар ёзишдан

бошлаган Лоҳутий асосла-секин инқилоб го-ларидан руҳланиб Эрон курашчиларининг мншбар шоирига айланади. Агар «Миллат идиоси» (1909) шеърини унинг озодлик ҳаракатини эъти тушуниб келатгани кўзга ташланса, «Қасамга садоқат», «В ҳар инқиласи», «Одам матниси», «Бир руму, бири юнона-растдир» шеърларида жа-миятдаги ижтимоий муноса-батлар, синфий қарама-қар-шилликлар моҳиятини очиб берганини кўрамиз.

1911 йили содир бўлган Эрон озодлик инқилоби бо-стирилгач, унинг фаол қат-нашчиси Абулқосим Лоҳутий ўлимга ҳукм қилинади. Оқи-батда Бағдодга муҳожир-

ликка кетишга мажбур бў-лади. Бир йилдан кейин Ватанига қайтиб яна инқилобий курашларга қатна-шади. 1918 йили рус болше-виклари билан танишди, бу унинг ижодига катта таъсир этди.

1921 йили Лоҳутий Таб-риз қўзғолонига бош бўл-ди. Бу қўзғолон тарихда «Лоҳутийин қўзғолони» но-ми билан машҳурдир. Қўз-ғолон бостирилгач, Лоҳутий 150 сафдоши билан бирга Совет Иттифоқига келди.

Лоҳутий Совет Иттифо-қида нафақат ўзининг ик-кичи Ватанини, балки асар-ларининг ҳақиқий мулкчи-ларини ҳам топди.

Шоирнинг «Мадоин хара-балари», «Тирикдир Ленин»

«Ваҳдат ва ташкилот», «Бир йилчи ўғилдирми», «Нозанин ёрим», «Чимма-дан чик» каби шеърлари Совет Иттифоқига яратган дастлабки асарларидир.

«Кремль», «Бахт париси» достонларида, «Темирчи Ко-ва» либреттосида, «Днепр сохилларида», «Жамбулга», «Павло Тичинага», «Донбас шахтёрларига», «Катта Хи-сор каналининг очилиши» сингари шеърларида Лоҳу-тий СССР халқларининг дўстлиги, бирлигини улуғ-лайди.

Шоирнинг ҳаёти ва ижоди Узебекистон билан ҳам бо-лиқ. У 20 — 30 йиллари Тошкент, Самарқандда яш-ди, ишлади, адабиётимиз ривожига ўз хиссасини қўш-ди, меҳнатчан ўзбек халқи-нинг орау-умидларини қўй-лади. «Узбек онасининг амри», «Узебекистон», «Али-шер Навоий хотирасига», «Хамсафар дўстлар», «Эрон қизига» каби шеърлар фик-ринизга далил бўла олади.

Лоҳутийнинг инқилобий шеърлари, Эрон васфидоги ватанпарварлик сатрлари, халқлар дўстлигини қўйло-қчи асарлари унга катта пуҳ-рат келтирди. Шоир тўрт-ликларидан бирида шундай ба-шорат қилганида ҳақ эди:

Мен шеър танида жондек қолдум,
Ишқ томири ичра жондек қолдум,
Фикри қарининг ўзи қарийдир,
Мен фикри ёш навқирондек қолдум.

Х. ҚУДРАТҒУЛЛАЕВ,
филология фанлари кандидати

Тошкент. Улуғ ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоийнинг 500 йиллиги тантаналари пайтида. СУРАТДА: Сергей Ворончихин, Абулқосим Лоҳутий, Мирзо Турсунзода, Рамаз Бобоқон, Семён Липкин; иккинчи қаторда: Кондрат Крапива, Мирсаид Миршакар.

Абулқосим ЛОХУТИЙ
ЎЗБЕКИСТОН

Кел, кел, эй маҳлиқо,
Хуснинга қурбон ўлайин.
ФУЗУЛИИ

Ўзбекистон, қалб сўзим бу — мард элинг мафтун этар,
Уйлаган чоғим сени не-не ҳунарлар сўзлатар.
Даруд гапинг андинг-ўдинг, қоматини аил тутиб,
Тил билан майдонга кирдинг, йўлга етди деб,
Янчмон малуни бошини тинчидинг чағни қоқиб,
Ўзбекистон, қалб сўзим бу — мард элинг мафтун этар,
Уйлаган чоғим сени не-не зафарлар сўзлатар.
Санъату илму адабга сойбондурсан бутун,
Ин кўр бағринга булбул, тоғида қўй туғун,
Худди гулсанан! Ёмон кўздан урбод эрасун!
Ўзбекистон, қалб сўзим бу — мард элинг мафтун этар,
Уйлаган чоғим сени гуллар ифори сўзлатар.
Хўш ҳавойинг дилга ёшлик суратидан ранг солар,
Чангу най, чилдирма савти дил тубига чағ солар,
Уйнағай жон, ҳар садоқинг дилга шўх оҳанг солар,
Ўзбекистон, қалб сўзим бу — мард элинг мафтун этар,
Уйлаган чоғим сени булбул навоси сўзлатар.
Боғу роғинг жиғласа қўзимга гўё қўйди ин,
Сою нуар сафо, ер худди баркундек майин,
Дил учар паронадек истаб ўзингнинг шуласин,
Ўзбекистон, қалб сўзим бу — мард элинг мафтун этар,
Уйлаган чоғим сени заррин жамолинг сўзлатар.
Қиларинг жангоҳда арслонни этурлар жонсарақ,
Ҳар бир ўйлонинг иши мардонликдан хўш дарақ,
Қисқаси, эру айлиниг буюк десам, не шак!
Ўзбекистон, қалб сўзим бу — мард элинг мафтун этар,
Уйлаган чоғим сени мардлик гуфурин сўзлатар.
Дилсиздан ўзга ҳар ким сenga меҳр ила боқар,
Уйнашинг айниқса тожикча қувондир, тух ёқар,
У биродарлик нишонин бир умр асраб тақар.
Ўзбекистон, қалб сўзим бу — мард элинг мафтун этар,
Уйлаган чоғим сени чин навқиронлик сўзлатар.

Тожикстон эриқар— сен жинга эдинг бениқоб,
Ярқ этар олам булутдан чиққанда моҳоб.
Чимматинги пора этган кучга минг бор офарин,
Ҳайф, ахир, бундай жаҳонгир юзига тутса ҳижоб.

Бир қиё боқсанг кифоят, маст ўлур кўрган киши,
Ҳожаат эрмасдур озининг ошиқига ҳеч шароб.
Юз шу бўлса, айб эмасдур калта бўлса қонилар,
Юз шу бўлса, тортар у ҳар бир юракни бетаноб.
Октябрь панжасига қўз очиб, назорат қил,
Чимматинги куйдириб, тўққанда қўлнинг китоб.
Ўндо бечора эрдиг бою мулло даврида,
Энди эски нағларам бўлини бу зотларга сароб.
Келган ҳар қонимат бешини тевратар,
Заррадан дунё яратдинг, минг аша, эй инқилоб!

Жонибек ҚУВНОҚ таржималари

Устод Лоҳутийнинг 1957 йили Москвада чоп этилган форсий «Девониде» «Ўзбек шоири Бокийга» сарлаҳа-си остида бир газал ва бир рубоий сойилган. Шуниси диққатга сазоворки, мазкур рубоий форсий шеъринда деврли урғамайдиган туюқ шаклида ёзилган. Қўйда бу шеърлар биринчи марта таржима қилиниб, муҳтарам газетхонларга тақдим этилмоқда.

Танамга келдим у жон ёни истиқболга ёр келди,
Назар сол бу дилим бечора эрди, эътибор келди.
Дилим хандону хуррам, жону Бокий менағдир меҳмон,
Ғамларидан ҳақик йўқдирки, дўсти бегубор келди.
Чамандек бир китоб келтирди табы гулшанидин ул,
Қоронку қиш кўни хонамга гўё навабор келди.
Мешоқ терғувчи бизларимиз, ул эра сучи доҳондир,
Сухан шудорини сёрди қилди, лозлар келди.
Ёғлиди лутфини ёлғир, таралди меҳридин мурлар,
Унинг васфидо табым меваси хўп ордор келди.
Бу оламда меннинг сўзим баҳоси дирҳам эмасдур,
Вале касб этди қиммат, чунки Бокийга инсор келди.
Не худшдир бу совет юрти ва хуррам Узебекистоним,
Бу давлат соҳида ҳар суҳанвар бахтиёр келди.

Бокий десам дилда баҳору ёз, май,
Келса ҳеч кетмас у қўлнинг ёзмай.
Хулқи танамдаг жондек шириндир,
Кўнгила тинмас Бокий васфини ёзмай.
Шонислом ШОМУҲАМЕДОВ таржималари

Морелиа шаҳри бутун Латин Америкасидаги тўнчи университетни билан фахрланади. Университет биноси 1540 йили қурилган. Аллақайси жиҳатлари билан (икки қаватли ҳужралари, ари-симон дарвозалари) Бухоро мадрасаларини эс-латди. Албатта, тўрт ярим аср илгаридан бу бино диний мактаб бўлган, бироқ 1917 йили Мексика революциясидан кейин университетга ай-ланган. Дорилфунун машҳур табиятшунос оли-дин сарқилтирига қарши курашган биолог Мель-чор Окампо номи билан аталди. Унда қирқ беш минг студент таълим олади. Миннатдор шогирдлар музей ташкил қилиб, Окампонин юрагини алоҳида шаклида маҳсус суяқлик ичда сақлашди.

Университет олимлари, журналистлар Совет Иттифоқидоги қайта қуриш, маддаллаштириш, студентларнинг турмуши, адабиёт ва санъатга оид масалалар билан қизиқшиди. С. У. Султано-ва, Узебекистон ССР Сўзлаш тилининг министри С. А. Хўжаева, биология фанлари доктори, профессор Абулмуҳаммад Авазхўжаевларнинг суҳ-бати мазбонларда катта қизиқш ўйғотди. Маъ-рулу бўлишича, бу ерда шунг газетасининг тира-жи 5 мингдан ошмас экан. Бизда республика марказий газетаси миллион хусдада боилишичи, йирки адабий журнал «Шарқ юлдузининг» тира-жи 170 мингдан ортиқлиги суҳбатдошларимизни ҳайрон қолдирди. Кўп жойларда баъдий ижодга қизиқш суҳт. Хатто бутунги кунда биз-нинг адабиётимиз тақдир қиладиган Карлос Фуэнтесни ҳам омма кам ўқийди. Сабаби-савад-сизлар анчагина.

Морелиадан олтинчи қақирим нарида Пацкуаро деган кўл бор. Бу — маҳаллий хиндуларнинг муқаддас дарёғи. Қўл ўртасида ортол бор. Хиндулар шу ортода ўшайди, ўз тилида рагла-шади, ўқийди, ота-боболари удумига риоқ қилади.

Йул-йўлақай мексикаликларнинг миллий ўйини — юррданинг бир қўрниниш — харитеони то-моша қилдик. Харитео — қолли жанг эмас. Атрофи тош дасор билан ўралган майдонга сузонгич бўк олов чиккилади. Чавандозлар бу-қанинги оёвга арқон ташлаб иккичатилади. Кейин олд оёвнинг орқа томонидан гарданга томон бор қават арқон тортиб боғланади, энг жасур, энг қақон йигитча бўкча миниб олади. Уша арқондан ўшлаб, йақдоқ букага устиде майдонни айланшиш керак. Табиқийи, бука уни итқибиб ташлашга ҳаракат қилади. Чавандоз иккилса, бука найадек шохи билан унинг қорнини ўриб ташлаши ҳеч гап эмас. Қайси чавандоз бука ўс-та устиде ўтира билса, уша голиб саналади.

ЭРТАСИ КУНИ туғша яна Гвадалахара шаҳ-рига бордик. Бу — Мексикондан кейин туреди-дан энг катта шаҳарлардан бири. Тоғ этагига жой-лашган, табиати ғайриодий. Ҳўқуқшунослик инсти-тутидоги урчашувада сездикки, ўшларнинг Совет дпрофига қизиқшиш катта. Афсуски, буржуе прапанандаси маълуматини ҳақиде анча-мунча ёлгон хабарлар тарқатган. Шу шаҳар жойлаш-ган Халиско шатининг губернатори қабулда бўлганимизда бир воқеани кўп гапириб берди. — Студент ўғлим бор. Яқинда Москвага бо-риб келди. «Сафаринг қандай бўлди?» деб сўра-

сам, Москва кўчаларида бемалол юрдим, метро-га тушдим, ҳеч ким мени тўхтамади», дейди. Совет Иттифоқидо бегона одам пайдо бўли-ши билан дарров хибста олади, деб қулдоғига қўйишган экан. Бизлар бир-бирини қанча яхши билмадик, ер юзиде тинчлик шунча мустаҳ-кам бўлади.

Губернатор айтган «қулдоқ» тепиш ҳар қалай ўз таъсирини оқим-қўлим ўтказган шекилли, ша-ҳардаги концерт залларида бирида «Ллланнинг томошаси бошланганда, бир тўда ёш-ланглар хиринглаб, ҳўштак чақиб ўтирди. Аммо Фарух «Сизлино лндонини қойилмақом қилиб айтиши билан, бутун зал жўр бўла бошлади. «Чойхона» қўнғини айтадиганда эса, худди ўша тўполончи йигитларнинг ўзи «На Востоке, на Востоке» деб жўр бўлиб, як қоқа бошлади. Ҳаммаёқ қар-сақбозлик бўлиб кетди.

Мексиканинг машҳур рассоми, ниҳоятда зуқ-ко, зиёли киши сенъор Чавез Вета ўз асарлари-дан баъзиларини кўрсатди. Гвадалахарадаги энг йирки мажлислар залининг пештоқига «ўзга мамлакатларни ҳўрмат қилиш тинчликка олиб келди» деган шифтага эса, Чавез девор Дорисмонинг зал шифтага эса, Чавез девор тасвир ишлатган. Дора ўртасида тўрт аёл фар-ришта: оқ танли, қўра танли, сарик танли, қизил танли. Пастроқда бўлма инсон — зулим рави-зи. Атрофда эса мутафаккирлар оёғи билан илонни босиб турди. Маркс ва Лениндан тортиб Ма-хатма Ганди ва яна талай мутафаккирлар. Маркс қўлида китоб, Ленин портрети фониде эса, Киш-ки саройга ҳужум тасвирланган. Маъно шуки, Маркс инқилоб назариясини яратди, Ленин уни амалга оширди. Умуман, қўмпозитица гоёси — озодлик. Асар аввало кўп плапчилиги, улкан масштаб билан ақлни лол қолдирди.

Уша оқшом гвадалахаралик коммунист врач Энрикес Альвареснинг қўш қаватли мухташам виласида (уйида) меҳмон бўлдик. Миллий тоам-лар — денгиз молоскалари, сакнзобқ тортидди. Меҳмон Октябрь гоғлари мексикаликлар қалби-га ниҳоятда яқинлигини, Мексика коммунистла-рини тинчлик учун ҳормай-толмай курашаётганини айтди.

Кези келганда бир нарсани айтиш керак. Бир вақтлар В. И. Ленин агар ком-мунизм ишига фойдаси тегса, иблисдан ҳам ўрганишга тайёрлиқ, деб таъкидлаган эди. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари М. С. Горбачев ҳам биз маъний хизмат қўрсатиш со-ҳасида кўп ишлар қилишини кераклигини айт-ди. Тўғри, Ғарбдаги айрим олифатгарчиликлар гашизмани келтирди. Масалан, Гвадалахарада нега сизларда гомосексуаллар қувани қила-нади, деб бошимизни қотирдиши. Ахир бу юм-шоқ қилиб айтганда, бориб турган одобсизлик-ку, десак, унчалик тушунишмади. Еки Халаса шаҳридаги гуманитар институт студентлари до-маларининг аудиторидога наша чекамлар, деган ташбихига қарши нима учун намойиш қилганини биз тушунадик. Лекин маъний хизмат соҳида иблис эмас. Дўст мамлакат Мексикадан анча нарс а ўргансак бўлар экан. Гвадалахарада са-

молиё бир совча кечикди. Ҳаммамизни дам олиб хонасига олиб кириб, турли-туман мева шарбатлари билан сийлашди. Пиво, энгил вино-лар тақдир қилишди. Ҳар кимга алоҳида ёд-горлик совғалари топширишди. Саволёт кечика-ётгани учун қайта-қайта кечирим сўрашди. Фа-қат биз эмас, бошқаларга ҳам шундай муомала қилинди. Шунга эътибор бердимки, аэропортлар ниҳоятда озоде. Уз-ар-ку, ҳожаатхонага кирсангиз, турфил чанг эмасимкин, бирон жойга гард қоч-тириб қўймайдими, деб хижолат чекасиз Ҳам-майдан гул ҳиди келди. Еки Мехикондан Верак-русга кетаётганимизда створдесса саволёт 33 минут учади деб эълон қилди. Шу муадат ичи-да «бондигади» ҳамма йўловчиларга икита қи-залоқ ҳам иссиқ оғдат, ҳам чой, кофе бериб бир зумда йағиштириб олишга улгурди. Ҳали айту-дики, Мехикодо 20 миллиондан ортиқ одам бор. Бирок, бирон жойда навабда туриш деган на-рсани кўрмедик. Аксинча, дўконлар харидорга мушот. Ҳар қадамда отель, Чиманрильб муом-ла қилишни кўрмедик. Мексиконхона шингда сарғайиб турмаслиқ, чамандон кўтариб аэропорт-ларда халлослаб югурмаслиқ аскалатордан тўп-п-тўғри саволётга чиқиб, қулб салом бер-адиган ҳодимларга рўпара келишинг ҳеч қанақа ёмон жойи йўқ.

Ассосий байрам 5 ноябрь кўни Мехикодоги марказий майдонлардан бирида бўлди. Майдон В. И. Лениннинг улкан портрети, Совет ва Мексика байроқлари билан безатилган эди. Қўлнинг кишилик митинг айниқса ҳажонли ўтди. СССР ва Мексика Давлат Гимнлари ижро этилди. СССРнинг Мексикадаги элчиси, Мехико депар-таментининг сенаторлари, парти ва давлат ар-боблари, олимлар қизгин нутқ сўзладилар. «Ле-нин», «перестройка», «Горбачев», деган сўзлар кўп такрорланди. Ҳар нутқ охирида «Вива Ленин», «Вива Октябрь», «Вива Мексика» деган хитоблар келди. Ҳеч қандай муболағасиз айтиш мумкин-ки, бу оқшом Совет — Мексика дўстлигининг ҳақиқий байрамига айланди. Дунёнинг нарги томонида, Америка қитъасида Совет дёирини шу дёир вақиллари бўлиш ўзбек халқини чин дилдан севадиган бутун бир халқ борлигини фахрланиб кетдик. Ғалати ҳақиқат бор: дунёдаги одамларни шартли равишда яхши ва ёмон де-ган гуруҳга бўлиш мумкин. Аммо дунёдаги ҳақ-ларни бунча гуруҳга бўлиш мумкин эмас. Ер юзиде яшовчи ҳамма халқ яхши. Ҳаммамизни ниҳати битта. Одамлар тинч-товуш ашса, меҳнат қилса, севса, бонда-чақе боқса... Мана шу қор-қў одамлар ҳам худди ўзинига ўхшаб пахта тереди, пўлат қуяди, иттиро қилади, бола тар-биялайди... Бир қарашда ҳаёт нақадар мураккаб, бир қарашда нақадар оддий. Одамлар би-ри-бирига нақадар ўхшайди...

МехИКО ДУНЕДА энг кўп одам яшайдиган ша-ҳар эканлиги билан унчалик фахрланмайди. Мехико ўз минглаб атомобиллари билан, ос-монлар бинолари, мўл-мўл дўконлари билан ҳам фахрланмайди. Мехико Латин Америкасида ягона антропология музейи билан фахрланади. Эътироф этиш керак, бу — антика музей. Музейга кирверишда озоде кийинган, кўра-

да, жумладан, шундай ёзил-ган. Д. Пардаевнинг редакция-га йўллаган мактуби министр-ликнинг мутахассис шифо-корлари томонидан кўриб чиқилди. Беморга Тошкент медицина институту 1-клиника-малакали медицина ёрдами кўрсатишга қарор қилинди. Бу ҳақда беморга йўлланма юборилди.

ЁРДАМ
КўРСАТИЛДИ

Қазиқадарё область, Му-борак район Жданов номи-даги 31-совхоз бухгалтерия Д. Пардаев редакцияга йўл-лаган мактубида довола-ниши учун ёрдам сўраган эди. Биз хатни Узебеки-стон ССР Соғлиқни сақлаш министрлиги доволаш про-филактика беш бошқармаси-га йўллаб, бемор Д. Пар-даевнинг доволалини илтимос қилган эдик. Яқинда дово-лаш-профилактика беш бош-қармаси бошлигининг ўрин-босари Р. СУЛТОНОВ им-зоси билан хат келди. Хат-

ЯНГИ МАКТАБ
ҚУРИЛДИ

Тўртқул райондаги М. Горький совхозидан хат йўллаган Соатов С. Микоян номидаги 37-ўрта мактаб би-

носи нобот эканлиги, ўқувчилари ўқитиш учун етарли шарт-шароитлар яратилмагани ҳақиде ёзган эди. Яқинда Тўртқул рай-он партия комитетининг се-кретари М. Кошова Ийм-си билан олинган хатда жумладан шундай ёзилган.

Хатда келтирилган факт-лар ўтган ўқув йили учун тааллуқлидир. Район партия комитети, шунингдек, рай-он ижроия комитети «Ем бошқалга» совхозин аҳоли-сининг ялаш шароитлари-ни яхшилашга алоҳида эъ-тибор бермоқда. 1987 — 1988 ўқув йилининг бошла-нишида Микоян номидаги мактабнинг уч қаватли янги биноси фойдаланишга топ-

лаш урди юрибди. Шундагина биз икки ҳафта мобайнида нима етишмаётганини тушунидик. Шунча вақт юриб биронта кўш қўрмаган экан-ми. Айтишларича, фермерлар қуларини қириб юборишган.

Шу оқшом Веракрусдаги маҳаллий театр артистлари меҳмонлар учун қисқа муаддети концерт беришди. Эътироф этишчи керак, Бунгағай аёқоиб манзарани кўрган эмасан. Битта гитарачи, битта афғачи кўй чақиб қўшиқ айтиши ўз йўлига... Ун беш нафар оппоқ оқиб нимча, тор шим, оппоқ тўғли қийган йигит билан ўн беш нафар оппоқ либос қийиб, оппоқ элли-ки тулган кўш шундай гўзал рақс ижро этди-ки, завқ-шавқдан ҳаяжонланиб кетдик. Мексика-кача рақс ишлаганга ўхшаб кетмади. Аммо унда қандайдир нафосат, нозик қочимлар бор. Товонларнинг гурчиллашдан гитара ҳам, аффа ҳам, хонандаларнинг хониши ҳам эшитилмай қолди. Гўё оёқларнинг ўзи куй чақабатандек. Рақсада қадимий хиндуларнинг шаддати билан Европага шок раманят уйғунашиб кетмадек. Мексикаликлар оғзи билан эмас, оёғи билан кў-шиқ айтаркан, деб ҳазиллашдик.

Халаса шаҳри ҳам оқшом эканиде. Аммо тоғ устида жойлашган. Табиати серёғимир. Ранго-ранг ўсимликлар кўп. Тошкентдаги Санъат са-ройига икки хисса келадиган улкан залда нарис-билан ўттиз-қирқ нафар ёш-ланглар фильм томоша қилляпти. Бу ерда асосан Америка фильмлари намойиш қилинади. Ростини айтсам, фильм менга ёқмади. Дурустроқ гоё йўқ. Бош-дан-оёқ зўрлаш, отиш, сўйиш осий... Худди шу залда ўзбек кўш-қўшқларини, рақсларини шаҳар ақли ҳаяжонланиб томоша қилди.

Табиқийи, Мексикада бизнинг тузумимизни, ҳаёт тарзимизни ўқитишнинг ҳар йўқ эмас. Булар асосан АҚШ таъсириде бўлган, совет-лар деганда имони бир газ салпийдиган одамлар. Табиқийи, бу мамлакатда бизни унча яхши бил-майдиған, аммо бизни чин дилдан ҳодлай-диган одамлар кўп. Ниҳоят Мексикада советлар юртини ихлос билан севадиган кишилар янада кўп. Патрис Лумумба номидаги яхши таълашадиган, тақсил олган, рус тилида яхши ўқитиладиган, Узебекистонни яхши биладиган йигит-қизларни ҳамма шаҳарларда учратдик. Улар бизнинг юр-тимизни соғинишчи, севиниши саманяти билан айтишди. Энг муҳими эса, Мексика халқи Совет давлати тинчлик учун курашаётганини яхши била-ди. Улуғ Октябрьнинг 70 йиллиги байрамиде Узе-бекистон тимсолиде Мексикада ўтган СССР кунларини ушбу олд юртда яна минглаб дўстлар ортқиршишимизга сабаб бўлди. Шунингга айниқса қувондик.

САМОЛЕТИМИЗ Мехико аэропортдан пар-воз қилватганда Озодлик майдонини, майдон ўртасида қад қериб турган, илонни мажлаб-лаётган улкан бургут ҳайқалини яна бир бор кўргим келди. Евузликча қаршн курашувчи, эркин улғу-ловчи халқ биз билан ҳаммиса дўст бўлиб қо-лишига имон келтирдим.

ЁШЛИКНИНГ
БИР
ДАҚИҚАСИ

Вақт — нимадир — бир дамлик омад ёр ажалнинг вақтинча раҳми. Шу тилсини тушуна олмай ўтиб кетди умрининг ярми. Вақт кетди деб чекмагин афсус, чека туриб ҳам ажрайсан нақд.

Вақт нимадир? Шу сатрларни ўқигунча ўтиб кетди вақт... Ушбу шеърни ёганим билан кўнгил тинчмайди, замоннинг бешафат савол-лари телада шамширдай осилиб тураверади. Умринг ўртаси дани? Ҳақиқий умр қачон бошланади? Редакциядаги бу уч-рашув ҳеч қандай тақдир-сиз, ўз-ўзиндан бошланди. Бепойи юртимизнинг бурҷак-бурҷакларигага йўл ахтар-аётган ҳалол фикрлаш тарзи, қўрқувни енгиш, рост сўз-лаш имкони шу кўнларда

ҳар бир кишининг, айниқса қалам аҳлининг ҳаёлига тўғён солаётди. Газетамиз ҳам ижод аҳлининг ҳурфикр-лигини уминдордир. «Энди юзсизлик, танбал-ликка қарши очик курашма-са бўлмайди» — дейди «Шум бука чойхонаси» учун янги ҳазил шеърларини олиб келган Муҳаммад Юсуф. Биз бу шеърларни ўқиб кўрдик. Уларда шу қадар жиддий муаммолар кўтари-лганки, фақатгина ҳазилга айтиш мумкин деб ўйла-сан, киши. Ростдан ҳам шу-нақа деса, даҳшатга тушиб қолиш мумкин.

«Жиддий айтиш керак. Сохта бахтиёрлик ёхуд суяғ-ий оқ-ҳовлар бугун керак эмас. Ижодда энг муҳими мардоналиқ» — Яҳё Тоған-нинг кескин фикри шундай. Бугун кўнчилик шундай ўйламоқда. Бундан қувончи-ловим. «Газетамизга қандай тақ-дирларингиз бор?» — сўз-райман улардан. «Кетма-

кет ижтимоий муаммолар кўтариб чиқилаётганини та-бирлаш зарур. Ленин маъийи мавзуларда ёзганда бироз ижодкорона ёндош-са, «яроқлар»ининга эмас, «илдизлар»ини ҳам кўриб ёзилса,» — Абдуқалил Хў-жамов ва Абдумажид Ази-мовнинг фикрлари бир жой-дан чиқди.

«Каримжон, ёмон шеър-ларни бермасликнинг илоҳий йўғми? Газетада йил даво-мида қатор дадил шоирлари мизининг ўтли шеърлари бо-силиб чиқди. Бирок бушли-ги шундай бетига телиб турган шеърлар ҳам қайдан йўл топаётди-да... Бу-ғун ундай бўлмаслиги ке-ларак!» — Аъзам Худобер-диевини шеърининг тақдирини ўйлангилари.

«Танқидчиликнинг ёмон маънодаги бағриниқлиги ҳам бунга бир сабаб. Аъзам-жон, — ёш мунчақиндир Ишар Қосимовнинг фикри шундай. — Усмилриқ дафтаридоги машҳлар даражасида шеър-

лар битиб юрган қаламқаш-ларнинг пейонисини силбаб туришни бас қилиш зарур. Шоирлар ҳам тақдирининг тўғри сўзини кўтаришга ўрғанолсалар эди...»

«Ҳа, ёшларни бугун ижти-моий, интисодий ва маъна-вий муаммоларнинг бугун кўламини қизиқтирмақда. Ишон умри юғуринг сув-дағи очиб бораверди. Унинг ибтидоси ва интиқоси ора-лиғидоги вақт тизгинсиз ҳаёлларга, югур-юғурларга тўларди. Сўз кўриб турган суварта шу умринг бир дақиқасинга муҳрланган. Орқанда олов болалик, бир-бирига ўхшамас мактаб к

СУРХОН МАНЗАРАЛАРИ

НЕЙИНГИ ПАЙЛАРДА Сурхон воҳасида яшб ижод эвтабган бу мўйқалам соҳибларнинг кўргазмаларини ташкил этишга яхши эътибор берилмоқда.

Ана шундай диққат самараси ўлароқ, Термиз шаҳар маданият уюнда очилган Кўргазмадан бу рессомлар Холбой Ҳасанов, Турсунпўлат Уроқовнинг асарлари ўрин олган. Бу иккала рессом ижоди билан анчадан бери танишман. Агар ҳар бир кўргазма рессом учун имтиҳон бўлса, мўйқалам соҳиблари бу синовдан муваффақиятли ўттишти.

Ҳар қандай юксак дидли санъат илҳомландирган экинчи инкинлардан ҳайратланмай ўтолмайди. Бу бўлида намойиш этилган картиналар маззу қаровининг кенглиги, долзарблиги, жозибаси, рангларнинг уйғунлигидан келиб чиқадиган муаллиф фантазиясининг воқелик ва реаллик билан узвий бирлиги кишида катта умид туғдиради. Энг муҳими, томошабин муаллифнинг ижодий изланишларидаги янгиликни, ўзига хос бўлишга қатъий интилишни сезмай иложи йўқ. Бу асарлар муаллифи умидли, ёш рессом Холбой Ҳасановдир.

Унинг «Сувчи» деб номланган асарида уфқларга тушган дала, дала йўли бўйлаб кетган симвоҳлар устидан нафроним булутлар нотаниш томонларга сузиб кетаётгандай. Бу ерда деҳқоннинг оғир меҳнати, ерга, Ватанга бўлган меҳри, она-заминга масъулият ҳисси ҳаётий бўёқларда куйилган. Бу сувчи образининг тўлақонли чиқишини ташкиллаган. Шунингдек, «Зарабоқ йўли», «Жануб даласи», «Йўл баҳор», «Тог кишлоғи», «Кўза каби асарлари бир-бирининг давомидек, бири иккинчисини тўдирди боради. Санъат муҳлислари «Сувчида» илғамган чизиларни рессомнинг бошқа асарларидан топади.

Холбой Ҳасанов картиналари табиийлик, фалсафийлик ва мусиқийлик билан уйғунлашган. Унинг кўргазмага кўйилган «Тинчлик», «Апрель оқшоми» картиналари Афғонистон Саар инқилобига бағишланган. Энг муҳими, бу картиналарда автор позициясини янада буртиб кўрилади. Икки асарида ҳам ортиқча деталлар йўқ, зўрма-зўрақлик сезилмайди. «Апрель оқшоми» картинасида Кобуланнинг умумий кўриниши, лойсувоқ, симкор уйлар, қуриган илдамлар йиллар ўтиши билан юзага чиқиб қолган икки дарехтнинг кулаш олдидagi ҳолати ана шу манзаранинг биринчи планда буртириб тасвирланган. Одатда курган дарехтнинг кесиб ташлайдилар. Картина фонда берилган табиийлик, ранглар бу ажал ва зулм дарехтнинг ортиқчилигини кўрсатиб турибди. Ана шу табиийликнинг ўзи картинада биз-

босиб кетади бу манзара. Миллий колоритнинг кучлидиги, табиий ранглари танилади, ана шу ранг ва образлар орқали ўзигини ахтариш, ниҳоят, уни бир бутунликда ифода қилишга эришиш Турсунпўлат асарларининг белгиларидир.

Х. Ҳасанов

Т. Уроқов

Х. МАМАТҚУЛОВ фотолари

Гўё куй тўхтаб шу тарғил булутлар ўз ишини қилмайдиган... Картинадаги ҳар бир «асар» ҳаёт қарама-қаршилиги ва курашдан иборат эканлигини қайт этиб турибди.

Мақорат билан чизилган бу мўйқалам асарларида муаллиф Турсунпўлат Уроқовнинг ижодий дидли муҳлислар ажратиб олади. Унинг картиналарида ранг таллаш усулидан мусавир шайхити ва маънавияти ёрқин бўёқларда акс этган. Мусавир воҳа ранглари, жилларни унинг бағрада яшовчи одамлар юзлари, руҳияти ҳам маънавийлигини ноқий хис этади. Бунинг аинқи «Жовли портрети», «Иванова портрети», «Хўжаймон туз қонид» деб номланган асарларида кўриш мумкин. Кўргазмага кўйилган асарлар Турсунпўлатнинг ўз овозига эга мусавир эканлигидан далолат беради.

Бу икки ёш ижодкор — атоқли санъаткор, Ўзбекистон ССР халқ рессоми Рўзи Чориев шогирдлари. Хуллас, Турсунпўлат Уроқов ва Холбой Ҳасанов ижоди кўпчиликда катта қизиқиш уйғотмоқда. Улар эл-юрт олдидagi бурчи ва масъулиятини ҳис этиб, санъат илҳомландирганини ишонч ва умидларини оқлайдилар. Чунки Сурхон воҳасида рақамларга бериб, сериалга ўлка. Шоир айтганидек, воҳа мусавирларига онамиз сура — Ўзбекистоннинг бўйбастини чиғиш шарафи ва имкониятини тилаймиз.

Сафар ОМОНҚУЛОВ Сурхондарё

АНДРЕЙ УПИТ ВА СОВЕТ АДАБИЁТИ

Кўпмиллатли совет адабиётининг йирик намуналаридадан бири, Латвия ССР халқ эвзучиси Андрей Упит узок ва ниҳоятда бой ҳаёт кечирган адиблардан. Унинг ижодий йўли XIX аср арасида бошланиб, (дастлабки «Бўрон» ҳикояси 1899 йили босилган) 1970 йили 92 ёшида вафот этди. Унинг ижоди танқидий ва социалистик реализм адабиёти ўртасидаги кўприқдир. «Робекниқлар» роман туркуми (1907—1934), аинқи, «Шимол шамоли» романида Упит Латвиядаги 1905 йил инқилобининг кенг манзарасини чизди, XX аср социалистик адабиётида Горькийнинг Павел Власов, Андерсен-Нексеннинг курашчан Пелле сингари қаҳрамонлар сафиндан муносиб ўрин олган революцион курашчи Мартин Робекниқнинг реалистик образини яратди.

Бу асарнинг чоп этилиши муносибати билан чех тилидаги «Руде право» газетаси 1975 йили бу роман «...жаҳон адабиётининг ижтимоий романи каторида фахрий ўринини эгаллади, деб ёзган эди.

Латвия халқи буржуа республика бўлган 20 — 30-йилларда Андрей Упит ижоди билан совет ҳокимияти учун курашга ҳиссасини қўшибгина қолмай, социалистик санъатнинг гуллаб-яшнаши учун бой замин ҳозирлади ҳам. Унинг чиқишлари, назарий мақолалари социалистик адабиётнинг халқ ҳаракатини кенг тасвирлаш, инқилоб жараёнини нафодлаш сингари туб масалаларига бағишланди. Узининг «Пролетар санъати» китобида (1920 йил) А. Упит янги инқилобнинг санъати назарий жиҳатдан тафаккур қилди ва ўтмиш меросига муносабат тўғрисидаги масалаларни ленинча талқин этди.

Латвияда совет адабиёти намуналари зўр қийинчилик билан кириб келаватган 20-йилларда Упит ўзи танқид бўлимига рақобат қилган «Домас» («Йўллар») журналда совет эвзучилари асарлари тўғрисидаги мақола ва таҳлиллари учун жой ажратди. Фашист диктатураси эвзучининг овозини тинчтишига ҳаракат қилган 1937 йили эса А. Толстойнинг «Пётр I» романини таржима қилди ва латш ўқувчиларини совет адабиётининг йирик асарларидан бири билан таништирди. «Пётр I» романи Упитнинг «Асирлар тўқнашган» деб номли тарихий роман трилогиясининг эвзилишига туртки бериди. Унда буржуа сотқонларнинг латш халқини миллатчилик рўида тероризмга асарларига қарама-қарши ўлароқ, латш халқининг қатъияти, мардонаворлиги ва ҳаётта ташналиги кўрсатиб берилди.

Латвияда совет ҳокимияти ўрнатилгани даврига А. Упит

социалистик реализмнинг етук намунаси сифатида кириб келди. Совет давридаги энг яхши асарлари — «Яшил ер» (1945) ва «Булутлар ёришган» (1950) роман-диалогиялари эвзучига катта шухрат келтирди ва бу асарлар кўпмиллатли совет адабиётининг М. Горький, А. Толстой, М. Шолохов, М. Азевос, О. Гончар, А. Қодирий, Ойбек ва бошқа кўпжа санъаткорларнинг романлари каторидан ўрин олди.

А. Упитнинг истеъдоди ўзига хос ва миллийдир. «Яшил ер» романи (Улуг Ватан уруши йилларида эзилган) адибнинг романчилик соҳасида эришган энг улкан ютуғи бўлиб қолди. XIX асрнинг 80—90-йилларида бўлиб ўтган воқеаларга бағишланган бу асар революцион воқеалар арасида халқ ҳаётининг кўп қиррали ва рангбаранг манзарасини тасвирлайди. Бошқа кўпжа эпопеялардан фарқи улғурок, эвзучи кишлоқнинг сифоли қатламларини, унинг энг қашшоқ вакиллари бора-бора шаҳар пролетариати сарфларига ўта бориши муқарраблигини кўрсатиб беради. «Яшил ернинг асосий қаҳрамонлари Андрей ва Анна Осислар, Лиена Бержин ва бошқалар тарихий тарққиёт таъзики остида қардоран яшил ерларини ташлаб кураш қилган шаҳарга кетишга мажбур бўладилар.

Халқига, туғилган тупроғига чекис муҳаббат Андрей Упит илҳомининг энг кучли ва энг теран манбаларидир. «А. Упит яратган асарлар шунчалик салмоқли ва жидадийки, улар билан танишган эвзучи латш халқининг ҳаётини ёрқин тасаввур эта олади», — деб ёзади К. Корватас. Литвалик тадиқотчи Упитнинг романларида бутун Болтиқбўйи халқларининг тарққиётчи рел ифодасини топганлигини ҳам қайт этади.

А. Упитнинг чуқур халқчил асарлари кўпмиллатли совет адабиётини кенгайтирди ва бойлатди. Бу ҳақда адабиётшунос Корней Зеленский шундай ёзади: «Андрей Упит совет адабиётига латш халқининг эҳлият образ ва характерларни галереяси билан кириб келди. Унинг ижоди кўп миллатли социалистик реализм умумий хазинасига қўшилган эвзучи ҳо бадий бойлик бўлди».

Адибнинг асарлари Иттифоқимиздаги, кўпжа қардош, шунингдек, чет мамлакатлар халқларининг тилларида тарғиб қилинган, «Яшил ер» романи рус, эстон, украин, ўзбек, чех ва поляк тилларида ағдарилган. Упитнинг асарлари нафақат Европада, балки Корея, Хиндистон, Хитойда ҳам нашр этилган.

Нурулла АХМЕДОВ, Филология фанлари кандидати

Ўзбек совет санъати оғир жудаликка учради. Театр ва кинонинг таниқли актёри, Ўзбекистон ССР халқ артисти, Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотининг лауреати, Муқимий номидаги Ўзбек давлат музика театрининг артисти Ҳамза Умаров 62 ёшида тузатдан вафот этди.

Ҳамза Умаров 1925 йил Қўнонда хизматчи оиласида туғилган. 17 ёшида қўнғилчи равишда фронтга кетди. полк разведчасини бўлиб жанг қилди ва оғир ярадор бўлгандан кейин 1945 йилда хизматдан бўшатилади.

А. Н. Островский номидаги Тошкент Театр ва рессомлик санъати институтининг актёрлик факультетинида ўқиб юрган вақтида Ўш жироқини таланти саҳна усталари назарига тушди ва у Муқимий номидаги театрга актёр сифатида таклиф қилинди.

Кенг ижодий қўламдаги артист Ҳ. Умаров жаҳон ва Ватан драматургиясининг асарлари асосида сахналаштирилган «Эн иккинчи ту», «Нурхон», «Паранки сирлари», «Тоҳир ва Зухра», «Фарҳод ва Ширин», «Олтинкўл», «Нодира» ва бош-

Ҳамза УМАРОВ

Ҳамза Умаров

на спектаклларда ерқин образларини яратди. Ҳ. Умаров Ўзбекистон кино санъатини ривожлантиришга салмоқли ҳисса қўнди. У 60 тадан кўпроқ тасвир фильмларида ўйнади. Унинг фильмларидаги ўзбек тилига дубляж қилишнинг моҳир устаси эди. У мингдан зиёд ролларга, шу жумладан «Ленин тўғрисида ҳикоялар», «Олтинкўл», «Ишонч» фильмла-

рида В. И. Ленин ролига, «Ҳаётга тенг йил» фильмида Нур Марис роли ҳамда бошқа ролларга овоз берган.

Партия ва ҳукумат Ҳ. Умаровга Ўзбекистон ССР халқ артисти, Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотининг лауреати унонларини бериб, унинг хизматларини юксак баҳоладилар. У II даража Ватан уруши ордени, медаллар билан мукофотланган.

Театр ва кинонинг таниқли санъаткори, самимий ва камтар ўлароқ Ҳамза Умаровнинг порлоқ хотираси уни билган кишиларнинг қалбига ҳамيشа сақланиб қолади.

ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИ ЎЗБЕКИСТОН ССР КИНЕМАТОГРАФИЯ ДАВЛАТ КОМИТЕТИ

ЎЗБЕКИСТОН ТЕАТР АРВОБЛАРИ СОЎЗИ ЎЗБЕКИСТОН КИНЕМАТОГРАФИЯ СОЮЗИ МУҚИМИЙ НОМИДАГИ ЎЗБЕК ДАВЛАТ МУЗИКАЛИ ТЕАТРИ

САНЪАТКОР ХОТИРАСИ

Бу муносибат шу қадар тўғридан содир бўлдики, Ҳамза Умаровнинг ўтган эвонига эга бўлган, марҳум дейишга тил бормайди. Аммо, бу — ҳақиқат. Афсус!

Бераки, ўлим орандадан улкан (қозир «улуг» дейишга тал тортмайман) санъаткорни юлб кетади, «баҳайбат қоя» кулади, унинг ўрнини ҳеч нарса эгаллай олмайд. Нена йиллар ўтмасин Ҳамза Умаровнинг ўзига хос овози муҳлислар қулқига янграйверди, у яратган бетакор сиймолар кў олдига гавдаланади.

Актёрлик режиссёрлар янги фильм ишлаш олдидан икки назари билан бўлажак икки роҳларини кўз олдидан ўтказиб чиқади, биронтаси бошқа иш билан банд бўлса, ёки режиссёрни конитримаси дарди бўлсаги фильм алмаштириб юбораверилади, аммо шу чоқча биронте режиссёр Ҳамза Умаровни — ҳатто унинг талабдан ва ўқарлиғи мезаму нуқулэйликлар тўғрисида — ўзгартирганини билмайман.

Ҳамза Умаров кўп қиррали актёр бўлиб, унинг учун қолмиш ролдан тортиб трагик ролларини ижро этиш муаммо эмас эди, берачисини катта бе-

санъаткор десак, бу ҳам ҳақиқатдан йироқ бўлмайди. Ҳамза Умаров менинг деярли ҳамма фильмларимда феол қатнашди («Сураб», «Шидат», «Оловли соҳил», «Қўноқ воқеаси» ва бошқалар), мен учун улкан сиймо билан ёнма-ён туриб ижод қилиш шарафли эди ва шундай бўлиб қолади. Мен хали Ҳамза Умаров билан анча-мунча ишларни амалга ошириш ниҳоятда эдим, бироқ машум хабар ҳаммени пароканда қилди. Ким унинг ўрнини эгаллай олади? Мен бу севолга жавоб беришга ожизман. Унинг ўлими ҳаммаимиз учун муҳаббат, оғир жудлик.

Менинг, Ҳамза Умаров ҳам тудди Ботир Зокиров каби алақачон СССР халқ артисти унонига лойиқ санъаткор эди. У алқалиқларнинг пикирига кирга олмади, кирмади, тўғри қилди. Бунга эътиқоди йўл қўймади. Халқини муҳаббатдан ҳам юксак унон борили!

Ўзбекистон тарихида саҳифалар кўп, унда халқимизнинг фахри қисобининг зарарлар ҳам кам эмас. Шу саҳифаларнинг бирига Ҳамза Умаровнинг номи олтин қарфлар билан ёзи олади. Умуман, кинорежиссёр, эвзучи, Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти лауреати

«ЛОЛАЗОР» МУҲОКАМАСИ

Яқинда Ўзбекистон ССР Эвзучилар союзида Мурод Муҳаммад Дўстнинг янги романи — «Лолазор» муҳокама бўлиб ўтди. Муҳокама

ни проза кенгаши раисининг ўринбосари Саид Аҳмад олиб борди. Муҳокамада Е. Екубов, А. Мухтор, Е. Березиков, У. Норматов, И. Рафуров, У. Хошимов, Х. Султонов, О. Мухтор, Н. Аминов, Отаёр, У. Содиқов, С. Аҳмедов, Н. Бокиев, Б. Муродалиев янги роман ху-

«Турт ЭГИЗАК ҲАҚИДА ЭРТАК»

Рус Давлат ёш томошабинлар театрида болгар драматурги Панчо Панчевнинг «Турт эгизак ҳақида эртак» пьесаси сахналаштирилди.

Спектакль яхшилик ва ёноқлик ўртасидаги кураш ҳақида. Бу кураш яхшиликнинг галабаси билан тугтайди.

Яқинда спектаклнинг премьераси бўлиб ўтди. Залга йнгалган томошабинлар пьеса автори, сахналаштуручи режиссёр ва актёрларни қарсақлар билан олқишлашди.

— Мен анчадан буён совет театрлари билан ҳамкорлик қилишни орау қилардим, — деди Панчо Панчев. — Ораму амалга ошганидан жуда хурсандман. Спектакль жаҳонда эвзучи мен Тошкент ва ўзбек халқи билан ақиндан танишимди. Уйлайманки, ҳамкорчилигимиз яна давом этади.

Пьесани Ўзбекистон ССР-да хизмат кўрсатган артист Г. Мустафин сахналаштирди. Спектаклдаги асосий актёрлар театрининг етакчи актёрлари ижро этмоқда.

Сурада: шу спектаклдан бир кўриниш.

А. ГОРОКРИК, В. ЛЕШЧЕНКО фотоси (ЎзТАГ).

Шоир ҳар вақт ўз халқига тенг.

АМО САГИЯН
Тоғ донлар ташлаган
баҳайбат кема
нисол мувозаанатда.

МУҲАММАД СОЛИХ
МЕНИНГ ШОИР МУҲАММАД СОЛИХ билан танишувим унинг Москвада чоп этилган «Қудуқдаги ой» номли шеърлари китоби («Луна в колоде», «Советский писатель», Москва, 1985, таржимонлар: Юрий Ласский, Альберт Налбандян, Виктор Соснора) тудайди юз берди. Тўпلامни диққат-эътибор билан ўқиб чиқдим. Бу китоб мен учун ҳақиқий тоилдиқ бўлди. Бунинг сабаби аввало шунданки, мажмуада шеърларда мен инсон туйғуларини билан узвий алоқада бўла оладиган чинакам позиция кўрдим. Бу шунчаки шеърлар китоби эмас, балки бир яхлит асардир. Ундаги шеърлар майда-чуйда шартлиқлардан, декларативлик ва риторикадан холи, сердиқира, теран умумлашмалар, ҳикमतлар билан суроғиланган. «Қудуқдаги ой» шонининг ўзига хос икбори, босиб, ўтган йўлининг, ижодий изланишларининг муайян сарҳисидир:

Сиймо эмас,
Вашара эмас,
Қифа сурати керак,
Унутманг
Чўққига тирмашайтган
оданимнинг
Ҳақиқий тасвири керакдир
менга.

Чўққига қўшиқ айтаётган,
Чўққидан кулаб тўшаётган
Оданимнинг табиий тасвири керак.

Севгига чалинган юракнинг
Турли ҳолатлардаги
расми...

Муаллиф китобидаги шеърларни хронологик принципда тартиб беришни истаманган, шу боис усулбининг тадрижийлиги ҳақида бу тўплама таълиб фикр юритиш қийинроқ. Бироқ мана шунда ҳам ўзига хос моҳирлар зарур. Албатта, шоир йиллар давомида ўзгармай тура олмайдми; баъзи ижодкорлар маҳорат бодада чинақидилар, бошқаларда вазминлик ва донолик уйрунашади, учинчи ҳал шоирлар эса ўз ижод йўлининг бошида эришган юксак чўққига қайта қўтарилга олмайдилар. М. Солих шеърлари аниқ мақсадаги йўналтирилганлиги,

Феликс БАХЧИЯН БЕДОРЛИК

ҳис-ҳаяжонининг ошқоралиги ва реал масалалар чуқур идрок этилганлиги, теранлик ва жидадийлиги билан ажралиб туради. Шоир ўз шеърларида нозик психологик тасвирчанлик билан фикр юритида. Бу маънақатли таърибалари шеърларига ҳаётий қўлам, теранлик бағишлайди. М. Солих ҳаётини шунчаки кўзатмайди, балки у тинимсиз изланади ва бунинг самараси ўлароқ, барчага муносиб сўз дурларини тақдим этади.

«Қудуқдаги ой» китобида қаламга олинган проблемалар кўлама кент. Лирик чинақидилар ҳам. Ҳозирги замон мавзуларига мурожат этган ўринларда ҳам барча-барчасида муаллиф инсоний қадр-қимматининг таҳқирланганига қарши позицияда туради. М. Солихнинг ижодий ҳаёт қаръларига, ўз қалби тубларига саҳнат бўлиб, бу саҳнатиинг бошланғич нуқтаси киндик қонин томан ер, худудсиз оламдаги ўз кичик оламидир. Содик йўлданги эса — ишонч ва умиддир:

Чўккан кема узара,
дегиздай,
Кўпиклианб турар шўр
тупроқ...
Тоғлар чўкиб кетган бу
ерда —

Оёғини чўққилар
тирнар...

М. Солих шеърлари билан танишиш шарафига муюсар бўлиб, узок асарлар қаръидан келаватган Ўзбекистон тарихини ўзгача, янгидан аниқлаш бошладим ва ўзбек халқи тарихини чуқур ҳис этдим. Халқда хотира яшар ажан, тарих ҳар вақт бирликда — Бугун, Борлаб бўлиб қўринади. Утмиш — фақат тарих сабақлари эмас, у — оби ҳаётки, зотан, унда улғур шахлар ва бутун халқ яхлитдир. Ўқуллар ўтмиш сария қанчалик узок этса, шунчалик орта ченикиб, юксакка парвоз этиш имкони бўлади. Агар инсонни бугун билан алоқадорликда қўришини истасаник, уни ўтмиш билан боғлиқлигини ҳам аниқлаш олинганга зарур. Ахир, ўзбеклар бой тарихга эга, Ўзбекистон Арманистон қа-

«ТУЙЛАР МУБОРАК»

Юнус Ражабий номидаги Жиззах область музикали драма ва комедия театри ижодий коллективия янги масъумини Уткир Хошимов асарига асосида сахналаштирилган «Туйлар муборак» спектакли билан бошлади. Асарни театрининг бош режиссёри, Ўзбекистон ССР-да хизмат кўрсатган артисти Гофир Ҳамидуллоев сахналаштирди. Ўшларнинг грациозлик позицияси, жамиятнинг юксак ахлоқий нормалари асосида яшаш учун янги йилларнинг спектаклининг асосий мавзудир.

Асосий ролларни республикада хизмат кўрсатган артист Ҳ. Бектенов, артистлардан У. Юнусова, А. Лапарасов, Т. Пирожнов, Ж. Дарқонова, Р. Абдуллоева, И. Норматов, Р. Алиев, Д. Холмироваева, А. Тўлағанов ва бошқалар ижро этмоқдалар.

Х. МИРЗАЕВ

«ЭЗУВЧИЛАР ДАРСЛАРИ»

«Ленин учқуни» газетаси ва Ўзбекистон ССР Эвзучилар союзининг ҳамкорликда мактабларда шоир-эвзучилар даришини ташкил этиш ҳайрли янги анига айланди. Адабиёт, гузаллик, ҳуқуқош, комсомол турмуш темасига онд дарслар аниқ бошда пойтахтимиздаги 116 ва 84-мактабларда ўтказилган эди. Машигулотларни таниқли шоир-эвзучи Ўлпанберган Кейнбергенов, Туроб Тула, Ҳаким Назир, Носир Фозилов, Мақдам Махдумов, Яйра Саъдуллоева, Пирмат Шермухамедов ўтишган эди. Ўзбекистон ССР Эвзучилар союзи бир гуруҳ ижодкорларини Қўноқ шаҳридаги Иброҳим Даврон номидаги 29-мактабга ижодий командировкага йўллади. Сафар Барноев, Ҳамза Имонбердиев, фарғоналик қаламқашлар — Йўлдош Сулаймон, Анвар Юнусов, Ҳабибулла Саваганин, Шокирвали Нуралиев мактаб ҳаёти билан танишдилар, сўнгра турли сифларда «Қайта қурш, мактаб ва сен» мавзуда дарс ўтишди. Дарса мактаб ишло-

«УЧ БОТИР»

«Ўзбекфильм» киностудиясида суратга олина бошлаган ўзбек ва украин халқлари ўртасидаги дўстликка бағишланган уч серияли телевизион бадий фильм ана шундай деб номланди. Бу лентага Украина ва Ўзбекистонда Улуғ Ватан уруши ҳамда урушдан кейинги йиллардаги воқеалар асос қилиб олинган. Ҳар бир серияда воқеалар Самарқанд, Львов, Одесса шаҳарларида бўлиб ўтади.

Фильмнинг бош қаҳрамонлари циркнинг ёш артистларидир. Шунинг учун картина Одессада цирк ва ят-клубда, Львовда ҳамда цирк ва томошабоғ кўчаларда суратга олинди.

Бадий лентани яратишда режиссёр Э. Ҳачатуров, оператор Р. Иброҳимов, рессом Т. Бекмембетов ва бошқаларга украинчаки киносанъаткорлар ҳам яқиндан ёрдам бердилар. Санъаткорлар ўртасидаги бундай ямғири ҳамкорликлар келгусида ҳам давом этади.

«УЧ БОТИР»

«Ўзбекфильм» киностудиясида суратга олина бошлаган ўзбек ва украин халқлари ўртасидаги дўстликка бағишланган уч серияли телевизион бадий фильм ана шундай деб номланди. Бу лентага Украина ва Ўзбекистонда Улуғ Ватан уруши ҳамда урушдан кейинги йиллардаги воқеалар асос қилиб олинган. Ҳар бир серияда воқеалар Самарқанд, Львов, Одесса шаҳарларида бўлиб ўтади.

Фильмнинг бош қаҳрамонлари циркнинг ёш артистларидир. Шунинг учун картина Одессада цирк ва ят-клубда, Львовда ҳамда цирк ва томошабоғ кўчаларда суратга олинди.

Бадий лентани яратишда режиссёр Э. Ҳачатуров, оператор Р. Иброҳимов, рессом Т. Бекмембетов ва бошқаларга украинчаки киносанъаткорлар ҳам яқиндан ёрдам бердилар. Санъаткорлар ўртасидаги бундай ямғири ҳамкорликлар келгусида ҳам давом этади.

«УЧ БОТИР»

«Ўзбекфильм» киностудиясида суратга олина бошлаган ўзбек ва украин халқлари ўртасидаги дўстликка бағишланган уч серияли телевизион бадий фильм ана шундай деб номланди. Бу лентага Украина ва Ўзбекистонда Улуғ Ватан уруши ҳамда урушдан кейинги йиллардаги воқеалар асос қилиб олинган. Ҳар бир серияда воқеалар Самарқанд, Львов, Одесса шаҳарларида бўлиб ўтади.

КАМАРБАСТА

Абдулла ҚАҲҲОРга бағишлайман

ЗИЕВУДДИН ТҲУХТАЕВ аэрокассага кирди-ю, саросимага тушиб, билет олишдан умидини салмак узди. Чунки у ерда одамлар минди-минди, оёқ босишга жой йўқ эди. Лекин у индинга албатта учини керак. Кутадиган бўлишган. Ночор олтиминчи, етмишинчиси набатни эгаллади ва уф тортган, бир бурчакча бориб сунди.

У ўз соҳасининг машхур, мактаб яратган одами эди. Бироқ ўта камтарми, асти қўявераси. Одатда одам қанча буюк бўлса, шунча оддий ҳам бўлади. Математиклар тили билан айтганда тескари пропорция. Зиёвуддин Тўхтаев шу қонуниятнинг исботи эди.

У бурчакча қисиниб тура-тура зеринди ва набатнинг олд томондан бориб кассирни томоша қилди. Ёқиси гажмил йўрма қўйлак, тўқ кўк костюм кийган сатанг кассир қалки кошларини чимирганча телефонда узоқ гаплашар, онда-сонда битта билет ёзиб бериб кўриди. Уни кўриб Зиёвуддин Тўхтаевнинг юраги баттар сиқилди. Секин тагин бурчакчага қайтиди-да, хаёлга берилди.

— Ассалому алайкум, домла, — деган овоз эшитилди бир пайт.

Зиёвуддин Тўхтаев чўчиб қаради. Олдида жиммайганча думалоқдан келган, жингалак сочили йигит турарди.

— Домла, танидингизми, мен Юнусжонман. — Э, яхшимизиз, Юнусжон? — Зиёвуддин Тўхтаев кўришгани қўл чўзди. — Кўринмай кетдингиз?

— Даврингизда юрибмиз-да, домла. Бу ёқларга йўлингиз тушиб қолди?

— Одессага билет олмақчийдим. Бугун телефон қилишди, зарур иш бор экан... Эртагача наватим келиб қолар.

Юнусжон селкилаб кўлди.

— Яа қизиқсиз-да, домла. Паспортингизни беринг.

Зиёвуддин Тўхтаев паспортини чиқарди, орасига пул солди.

— Танидингиз борми, Юнусжон?

— Ҳа, энди... И-и, домла пулни қўйинг... Ҳа, майли, сизники табаррук.

Юнусжон сувилондек сирғалиб касса ортидаги эшикка кириб кетди. Зиёвуддин Тўхтаев-

да умид пайдо бўлди, лекин омадига ишониб-ишонмай турарди. Орадан сал ўтмай Юнусжоннинг жингалак сочи, бешик-сўпоқ боши кўринди. Уни авиация формасидаги бордондай билкиллаган бир киши қузатиб келарди. Юнусжон Зиёвуддин Тўхтаевга паспорт ва билет тутқаэди. Формадаги киши Зиёвуддин Тўхтаев билан қуққ кўриши.

— Қачон бизга хизмат бўлса, тортинманг, домла, — дея тайинлади-да, ортига қайтди.

— Яшанг, Юнусжон, — деди Зиёвуддин Тўхтаев қимматбахо билетдан кўз узмай.

— Э, арзимайди. Қани, юринг, домла, бир учрашиб қолдик.

У йўл бошлади. Зиёвуддин Тўхтаев ёш болайди эргашди.

— Бу, Юнусжон, хизмат қаерда? — сўради Зиёвуддин Тўхтаев бирор катта идоранинг номини эшитаман деб ўйлаб.

— Энди даврингизда юрибмиз... — жавобни мужмак қилди Юнусжон.

Зиёвуддин Тўхтаев елка қисди. Улар ресторанга етишди. Лекин ресторани эшиги берк эди. Эшикка ичкаридан қўлини «Х» ҳарфига ўхшатиб кўрсатди. Юнусжон уни имлагани, эшикни қия очди.

— Танаффус, — деди у, — бир соатдан кейин келсангизлар.

Юнусжон эшикнинг қуллогига шивирлади. Эшик очилди, ичкарига кирдилар. Бироқ зал эшигиде тагин бир посбонга дуч келишди.

— Танаффус! — Қоплон қиёфали зал мудири гапни чўрт кесди.

Юнусжон унга ҳам қандайдир паролни пичирлади. Мудирининг қоплон қиёфаси мушункича айланди ва эшик очилди. Ораста столга ўтиришди. Официантка келди.

— Ичшига фақат шампан, — деди у одатича.

— Қоньяк йўқми? — сўради Юнусжон столга ўрнашаркан.

— Йўқ.

Юнусжон ўрнидан туриб официанткани четга тортиди-да, қўлини қувача қилиб паролни айтди. Столда салат, сунгини устун қилса

бўладиган товуқ гўшти билан «ҳеч ерда йўқ» қоньяк кўр тўқди.

— Қани, домла, марҳамат.

— Юнусжон, бу қаерда ишлайсиз? — сўради унинг ҳурматига тан берган Зиёвуддин Тўхтаев.

— Юрибмиз-да даврингизда. Олинг, олинг... Дастурхонга ҳужум бошланди. Зиёвуддин Тўхтаевнинг қўли ва оғзи оқат билан оворою, калласи Юнусжоннинг буюклиги сабабини ўйларди. У эса ҳар лўқма ютганда, қайтиб унинг шавъига мақтон сўзлари чиқарарди.

— Домла, сиз бизнинг фахримизсиз, — дерди у, — Мен ҳаммага ҳам айтман ва гапини. Муҳлисларингизнинг санаб сановига етиб бўлмайди. Лекин ўзингизнинг буюклигингизни селмайсиз-да, домла.

— Энди, Юнусжон, — дерди қулиб Зиёвуддин Тўхтаев, — Буюклик ҳақида ўйлашга вақт қани? Ишлар қалашиб ётибди. Босган қадимидда битта иш чикиб туради-ёв.

— Узи ҳаммага ҳам дееверасиз-да, домла. Улар бум-бўш залда анча сўхбатлашишди. Танаффус туғаб, одамлар кира бошлагач, Зиёвуддин Тўхтаев турнишга нмак қилди. Юнусжон официанткани чақирди. Зиёвуддин Тўхтаев пул чиқаргани. Юнусжон бирпас унамай турди-да, олди:

— Майли, домла, сизники табаррук.

ЭШИКДА УЛАРНИ ЗАЛ МУДИРИ ва эшикка яхши кузатиб қолдилар. Зиёвуддин Тўхтаев ҳамон Юнусжонга «сим-сим»га ўхшаб ҳамма эшикларни очиб берадиган паролни билотмай гаранг эди.

— Домла, бундан буён ўзингиз қийналиб юрманг, — деди Юнусжон ташқарида. — Мана телефон номерим, уйинки. Қанақанги хизмат бўлса, камарбастамиз.

— Раҳмат, раҳмат. Яхшимиз сизни учраганим... Етти эшикнинг қалити қўлингиздага ўхшайди. Бу, хизмат қаерда?

— Юрибмиз-да даврингизда...

— Ҳм-м, майли. Мен энди уйга қайтай, Юнусжон.

— Ҳўп, домла, ҳўп, — Юнусжон биринчи учраган машинани тўсди. — Лопатин қучасига.

— Йўқ, Юнусжонга борапман, — деди ҳайдовчи.

«Ҳозир паролни айтади», — кўнглидан ўтказди Зиёвуддин Тўхтаев, қуллогин динг қилди.

— Манами одам Зиёвуддин Тўхтаев бўладилар...

Ориф ФАРМОН

ДАВОМ ЭТТИРАМИЗ

— Ҳўп, болалар, қаерга келиб қолган эдик? Ҳа, шундай қилиб Афанди дарё ёқалаб кетаверибди. Шун пайт бирдан... Ҳой, Мансур, деразани жиндай қия қилиб қўй, синф исб кетди. Дераза икки қават бўлса хона жуда исийди-да. Очилмаптимми? Қани, узим очай-чи... Имми!.. Михлаб қўйилган экан-да, савил! Ҳой, бор, сен... Турдалиевмиди фамилиянг? Устахонадан омувур олиб чиқкин. Нега михлади экан-а, таваб! Олиб чиқдингми? Яша! Ҳозир ошамиз... Ҳозир... Ҳоз... Э-э, ошқ-мошиги йўқ экан-да! Оббо, тагин михлаб қўйиш керак. Бўлмаса шамол ағдаровради.

...Шундай қилиб, Афанди дарё ёқалаб кетаётса... Анвар, қўлингизни нима? Чикар партанинг тагидан! У-у, за-жигалка-ку? Янги-я... Даданг-никими? Нега олдинг? Бунақа нарса сенга мумкинмас. Даданга ўзим бериб қўяман... Нуридиновога, ҳозир расм дарсимни сенга? Янгиш-тир! Э, ҳей Ботир, қаёққа? Одатда ўқитувчидан сўраб чиқилди, ие!.. Ҳов, жим ўтирасизларми, йўқми?! Энди қизингни эшитинглар: шундай қилиб Афанди... Э, қўнғироқ чалиниб қолди-ку... Майли, танаффус қилинлар. Қолганини келгуси дарсда давом эттирамиз.

А. ЖҲРАЕВ

«ТЕЗ ЁРДАМ»

Бақоевич унга биринчи ёрдам кўрсатиб, зудлик билан кассалхонага олиб келди. Қабулхона наватбачиси ким биландир телефонда узоқ гаплашган эди, Ҳалим Бақоевичнинг тоқати тоқ бўлди:

— Мен сизнинг қабулингизга одам олиб келганман-ку, бузоқ эмас!

Врач зўраки хайрлашиб, трубкани ўрнига қўйди.

— Мана бунинг кескин бурлиш деса бўлади, — деди наватбачи ўрнидан тураркан, — сиздан бошлаганидан хурсандман!

— Аввал болага ёрдам кўрсатинг, сўнг истаганингизча кесатинг!

Врач болани синчиклаб текширди-да, болалар бўлимига қўнғироқ қилди. Болалар дўхтиридан дарак бўлмагач, Ҳалим Бақоевичнинг ўзи боради.

— Сиз наватдамисиз ё курортда? — дўхтирни пишиллаб ётган жойидан уйғотди, — бемор ўлаверсини сизнинг уйқунгиз бузилмасин экан-да! Устингиздан шикоят қилман!

Ҳалим Бақоевич болани кассалхонага ётқизди. Узига келгунинга қадар бошида турди. Муҳими, Ҳалим Бақоевичдан ҳеч ким ранжимади. Аксинча, дўхтирлар бемор олди да умутган бурчларини қайта эсладилар.

Эртаси кунини, аниқроғи, наватбачи топшириш олдидан Ҳалим Бақоевич кеча ранжитган кишиларидан бирме-бир узор сўраб чиқди:

— Кеңирасизлар, фарзанд ширин экан, чидаб туролмадим...

Чорсанби БОЙБУСИНОВ

Ҳалим Бақоевич чақирик қозонга кўз югуртирди-ю, қўқисдан безовталаниб қолди. Ёрдамчи ҳамширани излаб, травматология бўлимидан топди. Уч-тўрт ҳамшира йнгилишиб, ўсма қўйишарди.

— Чақирик! — деди Ҳалим Бақоевич, — тезроқ бўлинг!

Ҳамширанинг қошлари чувалчангдай чимирилди:

Ярим кечада-я! Шошилманг, дўхтир, кўритиб олай.

Ҳамширанинг нозинқираши негадир Ҳалим Бақоевичга ёқмади. У эшикни зарб билан ёпиб, ташқарига чиқди. «Тез ёрдамнинг ҳайдовчиси ўрнида йўқ. Ҳайдовчи доим домино ўйнаб ётадиган ари уясидан гавжум хонига борди. У ерда ҳам йўқ. Таксимотчининг олдига кирди:

— Ҳайдовчи қани? Ё беморни елкамада кўтариб келишим керакми?

Диспетчер микрофон билан ҳайдовчини чорлади.

— Қачонгача бемор ўлиб бўлгандан сўнг борамиз! — Ҳайдовчига «ерилди» Ҳалим Бақоевич, — бирон марта тириклигини ҳам етиб бораёлик!!!

Касал ёш бола эди, Ҳалим

Рассом Ш. СУБХОНОВ

Рассом Нурмон БЕРДИЕВ

Рассом Карим ОЛИМОВ

Юсуф ЖУМАЕВ

ҚАЛАМГА

Тонггача сен билан бўлардим, бироқ Тонгда бормоғим шарт хизмат жойимга. Бир оз мизгаб олай, бораёй эртақор — Хизмат пул тўлайди ҳар бир ояимга. Тонгин тақдо оттир, дилми хумори, Кечиксам, ишда йўқ юз-хотирлар. Эду-юрт уйқуда ҳамма қатори Шўрлик шорлар ҳам ухлаётирлар!

БЕДАНИНГ ОЧИЛГАН ПАХТАГА АЙТГАНИ

Бу заминда яшаш нечоғлик мушкул, Ахир тупроқ аро дорилар турдик. Бизга офанди де, яшамай бир йил Бор сочлари оқарган, эй, пахта шўрлик. Бошингни бешумор куйга солишар, Не-не йўлин қилиб бу банюдам. Ҳали битта-битта юлиб олшар Бу оқариб кетган сочларингни ҳам!

ҲАСАД НИМА ДЕЙДИ:

Жой ташлашин билмабсан, Жойинг — қўл билан оёқ. Гар чегарадан чиқсанг, Кесиб ташлашар, тирноқ. Сен ҳам хато қилибсан, Эй харом мўй, ояң гап. Ҳаддингдан ошдингми, бас, Ташлайдилар қайчилаб, Мени қирна олмаслар, Эполмаслар кесмакни: Қойил қолинглар, дўстлар, Ташлаганман юракни!

ТИРНОҚЛАР

То уруғдан нон қотунча Қўлин босди қаддоқлар, Тайёр нонга қўлдан аввал Юғради тирноқлар...

САЙЛОВБОЙ ЖУМАҒУЛОВ

ТАКРИЗ

ган. Улар иккови далага айнан турмуш ҳақиқатидан олинган. Ҳикоянинг мазмуни қисқа. Олмағул деган кампирнинг соғин эчиси бирдан оғриб қолади. Олдига сув қўйса ичмайди, ем қўйса емайди. Фақат асма ураверди. Кампир бундан хавотирда қолган бўлса керак, деб сувга аналгин эритиб ичирди. Шундан кейин унинг иситини билмоқчи бўлиб термометрни эчқининг қўлигига қўйди. Мана шу ерда автор озорқ янгилишган. Чунки эчқиде қўлтиқ бўлмади. Қўлтиқ одамда бўлади. Бироқ бу хато ҳикоянинг бадииятига путур етказмайди.

Авторга бу ҳикояни ёзгани учун миннатдорчилик билдирамиз. У инсон билан уй ҳайвонлари ўртасидан узаро ишончини гоёт кўтаргани руҳда тасвирлай олган. Бунини қўйидаги жумлалардан ҳам билса бўлади: «Эчки бечора термометрининг нима учун қўйилганини билгандай, уни узоқ вақт ушлаб турди». Автор, ҳикояни гоёт тасвирлай аяқулаган ва умумбашари ҳулосалар чиқара олган. Масалан, ҳикоя «Биз, одамлар нима учун эчкиларга қайғурмаймиз». Ахир улар биларга керак!» деган олжаноб сўзлар билан аяқулаганди. Бу ўринда ижоддор-

Марҳабо МАМАДАЛИЕВА

Наҳот шу уч-тўрт чолни Кўрмаганмизсиз ҳеч вақт?!

АЛАМ

Саид Аҳмад, Сами Абдуқоҳ-хор, Эркин Воҳидов... ва бошқалар иштирок этган кулги кечасида

Ичкарида кулги-хандон, Ташқарида ур-йиқит: — Оёғимни қўй қай ён, Верса сизга халақит? — Эй одамлар, телпак ахир, Пулга келган, қўйинг, ҳайт.

ТАРАККИЁТ

Журналда «патларни» юлиниб, Шезьрининг бир «чети» чиқибди. Кейин-чи, кемтинган маъин-чун Мени саваллапти танқидчи:

«Ниҳолсан, элпасанг тўғри ўси!» — Танқидчи ёғдирди таъналар. Мен — шезьрга, у эса — танқидча Зориқиб кутяимиз гонорар...

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИКАДИ

БАҲОСИ Ю ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Баш редактор уринбосари: **Иброҳим ҒАҒУРОВ**
 Редакция: Улмак АҚРАМОВА, Рамз БОБОЖОН, Мирсодиқ ТОҶИЕВ, Анвар МУҲАММАД-ЖОНОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Жавлон УМАРБЕКОВ, Сора ЭШОНТУРАЕВА, Одила ЕҚУБОВ, Лазиз ҚАЮМОВ, Тўлабберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Анатолий ҚОБУЛОВ, Тўлақой ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Мамат қул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Комил ЯШИН.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700083, Ленинград кўчаси, 32.
 ТЕЛЕФОНЛАР: баш редактор — 32-52-91, 32-57-42; баш редактор уринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь — 33-49-93; секретариат — 32-58-49; БУЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-58; хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; сатира ва юмор — 32-54-71.